

TOVERBERG

25

J A A R G A N G 7 / 2 Z O M E R 2012

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING

"Ieder mens die genoeg scheidt in het voltooiën van zijn taak is een kunstenaar; welke ook die taak is en hoe nederig ze ook is, hij brengt een kunstwerk tot stand. De toetssteen is het beleefde genot, het plezier, de perfectie: het overtuigend resultaat!"

Henry Van de Velde

Doornlaan 8, 8210 Zedelgem

0498/73.58.73

hetbeleefdegenot@scarlet.be

BTW BE 0893.747.805

Rek. 001-4851739-69

www.hetbeleefdegenot.be

Colofon

Redactie : Roland Ranson, Bart Mađou

Werkten ook mee: Staf de Wilde, Els Vermeir, Bert Deben, Chris Spatz, Bea Vanhaecke,

Kaŕt: Rika Van Dycke

Vormgeving: Bart Mađou

Foto's: Bart Mađou, Rika Van Dycke, Johan Broucke, Veerle Feys

Toverberg verschijnt 4x per jaar, bij het begin van elk jaargetijde. Een abonnement nemen kan door lid te worden van Het Beleefde Genot v.z.w.

Afzonderlijke nummers: 5 €

De auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Kopiëren of citeren is toegelaten, mits

2 bronvermelding.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Interview Arno Brys	4
2de Thomas Mann-lezing	19
De eerste zin	29
Elsenspingsels	31
Verwilderd	32
Gedicht	34
'On the road' met Jack Kerouac	35
Beleefd	38
Te belevn	41
Een selectieve zelfbiografie van Z tot A	43
Favoriete boek: Bea Vanhaecke	50

ISSN 2030-1340

Woord vooraf

Art is on the side of the oppressed (Edith Wharton)

Beste lezer

Nummer 25 van Toverberg is er. Per definitie een jubileumnummer, met een zilveren randje, om te koesteren.

In ons interview laten we Arno Brys aan het woord. De ontwerper van de twee muurschilderingen in de tempelierskerk van Slijpe gunt ons een blik in zijn diepere binnenste. Het is er deze estheet en diep religieuze mens vooral om te doen blijvende schoonheid te creëren. Deze befaamde Vlaamse graficus heeft het door de jaren heen tot zijn taak gemaakt zich met z'n narratieve kunst dienstig op te stellen voor de geïnteresseerde toeschouwer. Ga het resultaat in Slijpe bekijken, beste lezer. Het werd uitgevoerd door Rika Van Dycke, lid van Het Beleefde Genot. Misschien zegt het voorstel onder het interview u wel iets.

We kijken uitgebreid terug op onze Thomas Mann-lezing van 25 maart 2012. U kunt, rustig en op eigen tempo nog eens nagenieten van de lezing van Ludo Abicht over de grote kunstenaar-tovenaar uit Lübeck. Zeer zeker een aanzet tot bergen nieuwe lectuur.

Els Vermeir heeft het in haar rubriek Elenspinsels over het dodelijke gevaar dat elke kunstenaar bedreigt, terwijl Bart Madou in een nieuwe rubriek - Zelfbiografie - ons een inkijk biedt in het laboratorium van de alchemist-kunstenaar. Dat hij voor zijn zoektocht naar de steen der wijzen een gedetailleerd chronologisch plan de campagne opstelde is te danken resp. te wijten aan zijn diep besef van eindigheid.

Staf de Wilde wordt op zijn beurt niet echt wild van de laureaat van de Canvascollectie. Ook bij hem is de liefde voor de kunst de motor om zijn mening ongezoeten te serveren en in De Eerste Zin neemt de auteur u mee op weg naar het einde, zij het niet zonder hoopgevend slotakkoord.

En tenslotte daalt Bea Vanhaecke samen met mevrouw Verona de heuvel af in een weemoedig-poëtische boekbespreking.

Voorts vindt u de gebruikelijke rubrieken over verleden en toekomstig genot.

Beste lezer, bij dezen wensen wij u een zomer die naam waardig. Wij wensen u 'wellness' in een zee van kunst, cultuur en literatuur.

Roland Ranson

Interview Arno Brys

door Roland Ranson

Op zaterdagavond 28 januari 2012 werd de Sint-Niklaaskerk, beter bekend als de tempelierskerk, te Slijpe na een jarenlange restauratie, zowel van buiten als van binnen, plechtig ingehuldigd.

Toverberg had een gesprek met Johan Broucke, voorzitter van de kerkfabriek en inspirerende kracht achter die metamorfose tot parel van de tempeliers.

Het was een grote meevaller dat we tevens de kunstenaar Arno Brys, verantwoordelijk voor de 'renaissance' van het interieur konden strikken voor dit interview. Rika Van Dycke verschaftte wat uitleg bij het technische aspect van de zaak.

Johan, je moet als voorzitter van de kerkfabriek Sint-Niklaas een gelukkig man zijn. Het resultaat van de restauratie mag gezien worden!

En of!

Men mag echter vooral niet denken dat alles op één dag gebeurd is. Ik ga me hier wel beperken tot de twee muurschilderingen, hoewel er zo veel meer is gebeurd.

Op 16 november 2004, zo'n dikke 7 jaar geleden dus, kwam Arno Brys onze kerk binnengewandeld voor een eerste kennismaking. Ik zie het nog voor me of het gisteren was.

Hij ging zitten, keek rond, dacht na en zei dan, zonder franje, dat er met zo'n interieur helemaal niets aan te vangen was. Dat was wel even slikken.

Dus moest eerst het interieur getransformeerd worden met tinten van grijsgroen en indigo tot die sacrale ruimte met die warme en serene sfeer waarin we ons nu bevinden.

Pas vanaf dat moment zette de kunstenaar Arno Brys zich aan het werk. En ik mocht dat hele realisatieproces stap voor stap, van op de eerste rij meemaken. Hij heeft hier zondermeer een titanenwerk gerealiseerd. En bovendien is hij ondanks alle problemen en moeilijkheden zichzelf altijd trouw gebleven, hij heeft altijd zijn eigen typische stijl behouden.

Naast het ontwerp was er natuurlijk ook de uitvoering. Ook daar problemen?

Ja en nee.

De grote vraag was, wie voert dat reusachtige project uit?

Arno Brys

Johan Broucke

Rika Van Dycke

Arno zelf voelde zich niet geroepen op zijn leeftijd nog de steigers te beklimmen en de tekening op ware grootte tot 7 à 8 meter hoog op de muur over te brengen.

Gelukkig konden we voor dit werk een beroep doen op kunstenaar Rika Van Dycke uit Zedelgem. Die oud-studente (Sint-Lucas Gent anno 1969) van Arno Brys heeft zich vele uren (zo'n duizend in het totaal), eigenlijk maanden lang met grote zorg gewijd aan het overbrengen en in de verf zetten van de zowat 8 meter hoge composities, beide op ware grootte en nauwgezet, tot in detail getekend door Arno Brys. Er was natuurlijk frequent overleg tussen beide kunstenaars.

Het resultaat spreekt voor zich!

Telkens als ik naar deze kunstwerken kijk, zie ik iets meer, iets anders, zie ik het beter. Ik kan mij dan ook levendig voorstellen dat ook de toeschouwer die er voor het eerst mee geconfronteerd wordt danig onder de indruk is.

We mogen er als kerkfabriek, als gemeente Slijpe, eigenlijk als Groot Middelkerke trots op zijn dat zoiets unieks in onze Sint-Niklaaskerk gerealiseerd werd.

Arno, hoe en waar begint men, als men de opdracht krijgt om het interieur van een kerk 'op te frissen'?

Je mag niet vergeten dat ik in de eerste plaats een estheet ben. En ook diep religieuze gevoelens zijn mij zeer zeker niet vreemd.

Het verlangen naar schoonheid is bij mij voortdurend aanwezig, het is zonder meer een levensbehoefte. Ook al is schoonheid een

subjectief begrip, toch meen ik onderscheid te kunnen maken tussen het schone en het lelijke, het ware en het valse, het banale en het sublieme, het onfatsoenlijke en het deftige. Het spreekt voor zich dat ik hier elke kunstexegese buiten beschouwing laat. Dat is een kapittel apart! Het gaat me om het schone, nl. alles wat verheft en behaagt. Zoals Keats het bedoelde met 'a joy for ever'.

Overigens lijkt mij de term 'opfrissen' i.v.m. het interieur van de kerk van Slijpe niet de juiste. Ik zou eerder zeggen 'metamorfoseren', vooral omwille van het rigoureuze van de hele ingreep; omwille ook van het feit dat een omzeggens volledig nieuw uitzicht moest bereikt worden met als absolute opties: zuiverheid, soberheid, klaarheid, ruimtelijkheid. Voor mij was het scheppen van een *sacrale sfeer* mijn grootste bekommernis. Dat werd verwezenlijkt door een fijn ietwat ongrijpbaar coloriet aan te brengen en vooral door het weghalen van alles wat overbodig, stijloos en banaal was. Ik denk hier aan de ellenlange, smakeloze tegellambrisering! Pas na overschildering van de tegels kreeg het interieur meteen een totaal ander uitzicht. Een kerkinterieur moet een sacrale sfeer uitstralen en het is mede aan kunstenaars, componisten en kerkbedienaars dat na te streven en te bewerkstelligen.

Dat was dus het begin, de conditio sine qua non. Hoe ging het dan verder?

Inderdaad, ja, de conditio sine qua non.

Eens dat gerealiseerd was, kon de feitelijke opdracht, met name de thematiek omtrent de tempeliers en hospitaalridders bestudeerd worden: hun patroonheiligen, de kruistochten, Bernardus van Clairvaux, paus Urbanus II, Oste van Sint-Omaars, de Slype-stam enz.

Er werd gedacht aan historische en heraldische motieven en verscheidene figuren en tekens in dienst van het tempeliers- en hospitaalgegeven.

Als aanzet ontwierp en tekende ik op ware grootte en uitvoeringsklaar een samenhangende reeks van vijftien vignettes, te integreren in de bestaande ornamentale kerkranken: sfeerscheppende accenten met initiële en informatieve waarde, eigenlijk voer voor gidsen. Die reeks wacht nog op uitvoering en moet ooit deel uitmaken van het totaalconcept met als hoofdmomenten de twee monumentale muurschilderingen in de zijkoren van de Sint-Niklaaskerk. Daarnaast bracht ik zinrijke teksten aan bij het crucifix achteraan in de kerk en in de doopkapel.

Dit allemaal om de aantrekkingskracht van deze tempelierskerk daar in het vlakke hinterland van Middelkerke te verhogen.

En om op jouw vraag te antwoorden, bij elke opdracht begint alles met lectuur, studiewerk en opzoekingen, ideeschetsen, voorontwerpen, tekeningen op schaal. Dat is wikken en wegen, overleggen en uitvoeringsmogelijkheden onderzoeken. Een gestadig groeiproces dus, een werk van lange adem waarbij werk- en geestdrift niet mogen tanen.

Er werd ook afgesproken om buiten een aantal fikse vlaggenmasten op te richten met telkens een specifieke vlag - ik ben die momenteel aan het ontwerpen - kenmerkend voor het 'tempeliersdorp' Slijpe. Deze zullen eerstdaags in het kader van Open Kerken zeer zeker de aandacht van de geïnteresseerde bezoeker en toerist trekken.

En dan zijn er natuurlijk dé blikvangers, de muurschilderingen. Iedereen heeft er de mond van vol ...

Ja, de twee muurschilderingen. Dat is een niet te onderschatten onderneming. Giotto! Nu, op het gebied van monumentaal componeren en tekenen ben ik niet aan mijn proefstuk toe. In mijn jeugd jaren schilderde ik, overmoedig en onvervaard, een tiental monumentale kleurrijke taferelen in de Redemptoristenkerk in Roeselare.

De opdracht in Slijpe zag ik, alle problemen en bekommernissen in acht genomen als een kans en een afsluiter van mijn kunstenaarsloopbaan.

Die twee uitdagend lege muren smeekten letterlijk en figuurlijk om invulling die uiteindelijk ook de architectuur niet mocht schaden.

Voor mij, die toch de diepe betekenis van het kruis als christelijk en universeel teken ten volle besef, zou dat toch meer worden dan een minimalistische horizontale en verticale lijn op een monochrome achtergrond. Meer ook dan alleen het zegel van de tempelorde en het hoofd van Johannes de Doper, patroon der hospitaalridders, zoals aanvankelijk werd gesuggereerd.

Ik ben geen minimalist, waarmee ik niet gezegd wil hebben dat ik abstract werk en minimalistisch meditatieve werken als van een Dan Van Severen of decoratieve glasramen van Leon Zack en kleurrijke werken als van een Mark Rothko, Frank Kupka en de veelzijdige Paul Klee niet zou waarderen... maar vertellers en figuratieve tekenaars als Callot, Goya, Daumier en Ensor liggen me nog steeds nauwer aan het hart. Toen ik jong was spraken de muurschilderingen van Orozco en Rivera en ook die van Hodler en Leger me aan.

Hoe ziet u zichzelf als kunstenaar?

Het is meestal zo dat een kunstenaar voor het volk, en dat wil ik zijn, eerder de voorkeur zal geven aan het verhalende, het poëtische, het figuratieve, het herkenbare. Vooral als graficus hou ik van het narratieve. De anekdote ga ik niet uit de weg en de liefde voor het detail is mij eigen. Ik hou ook van de zuivere lijn. Dat betekent voor mij dat het beheersen van de vorm altijd resulteert in een gave afwerking. Dat is niet altijd de gemakkelijkste weg en dat hoeft ook niet... Integendeel! Waarom het gemakkelijk maken als moeilijk ook gaat. Werken in opdracht, een opdracht vervullen stelt zwaardere en moeilijker eisen dan ongeremd en vanuit een vrij losbandig buikgevoel werken met het oog op de kunstmarkt. Onverstoorbaar jezelf zijn lijkt me het belangrijkste. Trouw blijven aan een ingeboren moeten en aan je eigen stijl los van welke trends of ismen ook.

Zoals reeds gezegd hou ik van volkskunst, vandaar mijn belangstelling voor reuzen en marionetten, vlaggen en kostuums, koeckenplanken en borden, speelkaarten, volksprenten en volksspreuken, legenden en sagen, stoeten, processies enzovoort, in de trant van Mandijn, Brueghel en Bosch.

Waar ligt de grens tussen kunst en volkskunst?

Is er überhaupt in wat er vandaag op de kunstmarkt verschijnt nog wel een grens?

Behoort wat u hier hebt gerealiseerd tot de kerkelijke of misschien wel religieuze kunst?

Ik durf in alle bescheidenheid spreken van kerkelijke kunst, omwille van de christelijke iconen die opgenomen zijn in beide tafereelen. En ook omwille van het feit dat de wijding, die inherent is, of toch zou moeten zijn, aan elke kerk of tempel hier niet werd geschonden.

Bepalen wat religieuze kunst precies is laat ik over aan connaisseurs of kunstpauzen.

Laten we de kunstwerken nu eens van dichterbij, wat gedetailleerder bekijken.

Goed. Laten we beginnen met het noordoostelijk koor, met als icoon de H. Maria als mantelmadonna en 'schutsvrouw' of beschermster van tempeliers en hospitaalridders.

Men mag natuurlijk niet vergeten dat tempeliers en hospitaalridders indertijd rivaliserende ridderorden waren die elkaar als het ware het licht in de ogen niet gunden. Daarom heeft 'de volkskunstenaar' er bewust voor gekozen de H. Maria niet zozeer als patrones van de tempeliers uit te beelden maar heel bewust als beschermende moeder van beide orden.

Die kunstvolle afbeeldingen van de zgn. mantelmadonna's kenden sinds de 12de en de 13de eeuw in heel West-Europa een opgang. Die bloei kwam tot stand onder impuls van de H. Bernardus van Clairvaux en zijn cisterciënzers.

Hier op deze wand zijn beide orden eendrachtig en broederlijk verenigd als soldaten van de strijdende kerk onder Maria mater misericordiae. De tempeliers zijn herkenbaar aan het tempelierskruis, de hospitaalridders aan het achtpuntige Maltezer kruis.

Uit het geheel blijkt duidelijk een boodschap van verzoening. Die reconciliatie wordt gesymboliseerd door het feit dat het rode tempelierskruis op de mantel van de madonna prijkt, maar tegelijkertijd is ook het achtpuntige kruis van de hospitaalridders hier vloeiend en kunstig geïntegreerd in de kroon van mijn mantelmadonna. Ik ben blij met deze trouvaille.

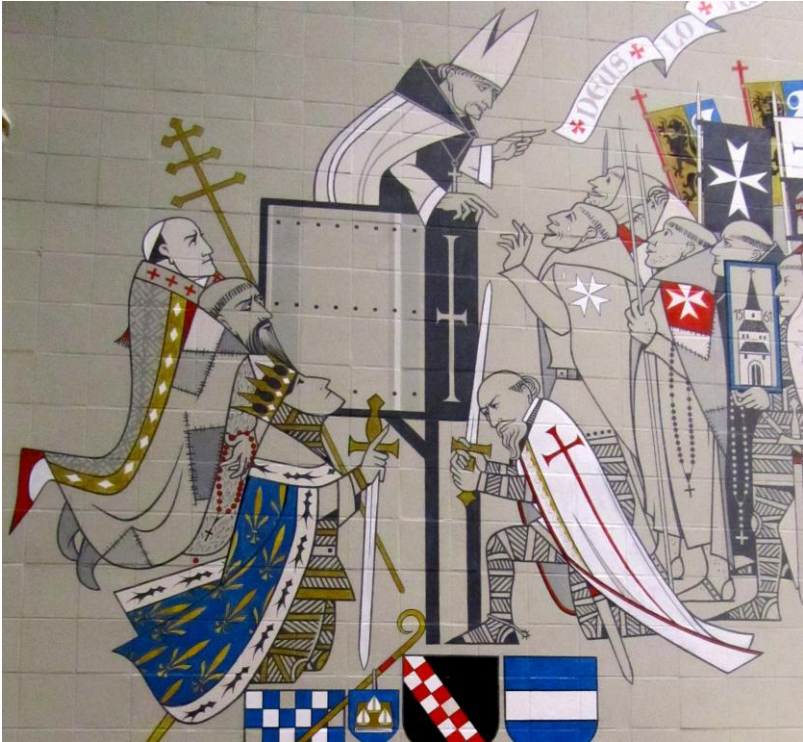
Nog symboliek, Arno?

Jazeker! U ziet dat bij de geknielde koninklijke ridder-tempelier het zwaard in de schede ontbreekt. Hij kiest hier voor het kruis en de rozenkrans en zijn zwaard wordt vertrappt onder de voet van Maria. Ik heb hier duidelijk een pacifistisch symbool willen gebruiken en verwijs tegelijk naar het vermanende woord van Christus: 'Allen die naar het zwaard grijpen, zullen door het zwaard omkomen.'

Ook de maansikkel is niet zonder symbolische betekenis. Hij vervult constructief een belangrijke functie. De titeltekst onderaan is aangevuld met de data van de opkomst der tempeliers (1137) en de overgang naar of het ontstaan van de hospitaalridders (1313). Het wapenschild van de van Slyphes mocht niet ontbreken: gedeeld in 1. van goud, de staartkwast boven de kop, een leeuw, van sabel, getongd en genageld van keel en in 2. een zilveren lampetkan op azuur. Helaas geen bierkan, een attribuut dat zo goed zou gepast hebben bij de tempeliers en de legendarische volksoverleveringen daaromtrent.

Als men zo het hele kunstwerk op zich laat inwerken - en men wordt er in de kortste keren onherroepelijk door overdonderd - valt vooral het monumentale en de soberheid in het kleurengebruik op.

Dat is inderdaad zo. De bedoeling was, zeker wat de mantelmadonna betreft, een monumentaal en statisch beeld te brengen, sereen en sober, in een uiterst beperkt coloriet. De witte uitstraling is trouwens opmerkelijk en ook de zuivere lijnvoering: alles neigt eerder naar een strenge sgraffito dan naar een vrije schildering. Een berekende keuze, want ik moest er rekening mee houden dat ik voor de uitvoering een beroep zou moeten doen op assistentie. Ik zelf voelde mij gezien mijn leeftijd en het feit dat ik lijd aan hoogtevrees niet meer geroepen om de steigers op en neer te klauteren. Ik moest dus uitkijken naar iemand met talent en durf. Ik kwam terecht bij Rika Van Dycke, een oud-studente. Zij accepteerde en ik was er zeker van dat mijn beide tactische keuzes, het grafische lineaire karakter en de artieste die dat volgbaar en minutieus op de muren kon aanbrengen, garant zouden staan voor een goede uitvoering. Ik maak graag gebruik van de gelegenheid om haar langs deze weg nog eens extra mijn dank te betuigen. Zij heeft zich uitstekend van de zware en veeleisende taak gekweten.

Juist ja, dat overbrengen op de muur. Hoe gaat dat in z'n werk? Rika, kun jij ons dat uit de doeken doen?

We zijn als volgt tewerk gegaan.

Arno's definitieve tekeningen op ware grootte werden geleverd op doortrekpapier met aanduiding van exact de juiste lijndikten en meerdere voor mij te volgen richtlijnen en aanmerkingen. Op die werkstukken heb ik met een roterende patroonprikker alle buitenlijnen geperforeerd. Dan werd de tekening op de juiste plaats op de muur gepresenteerd en vastgehecht. Vervolgens heb ik volgens de aloude methode met een harde borstel Arabische gom vermengd met pigment door de geperforeerde rand geborsteld. Bij het wegnemen van de tekening is zo de contour dan op de muur aangeduid.

Wat de mantelmadonna betreft werd alles wat binnen de contour viel volledig wit geschilderd. Daarna werd de tekening opnieuw op de juiste plaats gehangen. De lijnen van de tekening waren onder-

tussen aan de achterkant zwart gemaakt, zodat ik nu de techniek van het doortekenen kon toepassen. Je kunt dat het best vergelijken met het doortekenen met behulp van carbonpapier.

Ook voor de tweede muur heb ik zo gewerkt, ook hier werd de methode van het doortekenen toegepast, met dat verschil dat er hier geen witte grondkleur nodig was. Omdat de compositie voor het zuidoost koor veel complexer was heb ik volgens wens en op aanwijzing van Arno de tekening in stukken verdeeld om ze gaandeweg fragment per fragment op de juiste plaats op de muur te calqueren. Dat was wat puzzelwerk des te meer omdat de meester meermaals, naarmate het werk vorderde, ging improviseren en her en der nog nieuwe figuren en elementen aan zijn ontwerp toevoegde of veranderde.

Ik vind het ook interessant om te vermelden dat beide schilderijen werden uitgevoerd in acrylverf. Voor fijne details, bv. in de wapenschilden maakte ik gebruik van acrylstiften.

**We staan hier nu voor de zuidoostelijke koormuur, Arno.
Van een contrast gesproken!
't Is toch echt wel helemaal anders.**

Dat klopt helemaal. Hier heb ik inderdaad gekozen voor een dynamische, complexere, maar toch ook minder strenge compositie waar verschillende taferelen met elkaar verbonden zijn. Verscheidenheid en veelheid in eenheid zou je kunnen zeggen.

Ik vond het toch wel zinvol om het meest ruime publiek, kerkbezoekers en toeristen te bereiken en dienstig te zijn met een 'verhaal'. De tempeliersthematiek en die grote wanden hier in Slijpe nodigden daartoe uit. Het grootste gedeelte van mijn werk is narratief en figuratief. Het narratieve ziet men overigens traditioneel zo veelvuldig in de timpanen, fresco's, kapitelen en glasramen van onze onvolprezen West-Europese kerken en kathedralen. Die kunnen nog altijd als voorbeeld dienen. Je moet in dit verband weten dat ik me evenzeer aangetrokken voel door die eenvoudige 'beeldtaal' en de rake zeggingskracht van de zgn. 'armenbijbels', de middeleeuwse miniaturen en volksprenten, vaak stripverhalen avant la lettre. Kortom kunst voor het volk.

Waar begint het verhaal hier?

Goeie vraag!

Het begint vanaf de kansel met de bekende oproep van de gemijterde Bernardus. Bekijk zijn wapenschild en lees de bekende slagzin: 'Dieu le veult' of 'Deus lo vult'. Dat is een citaat dat, voor mij

toch, gemengde gevoelens oproept. Ik denk er het mijne van. De kruistochten zijn donkere bladzijden waarop we allesbehalve fier kunnen zijn. De hatelijke wreedheden en vervolgingen tegen muzelmannen, katharen, albigenzen en Joden, de aanslagen, brandstapels en bloedige slachtpartijen zijn een aanfluiting van de diepste christelijke waarden. Dus liet ik de slagvelden en het zinloze bloedvergieten voor wat ze geweest zijn. Er vloeit vandaag al genoeg bloed en de spanningen zijn alom in West-Europa voelbaar. Laten we dus geen olie op het vuur gooien.

Eerder had ik schetsen gemaakt over de werken van barmhartigheid in de praktijk gebracht door hospitaalridders en tempeliers als beschermers van de pelgrims naar het H. Land. Dat was initieel trouwens de opdracht.

Maar als tekenaar van heel wat stoeten en processies koos ik andermaal voor een processiescenario met diverse groepen figuranten en geroepen: monnik-soldaten, arme en rijke pelgrims, edelen en landlieden, mannen en vrouwen, gehelmde krijgers in hun witte mantels versierd met het kruis der tempeliers of dat der hospitaalridders. Strijders te land en ter zee, te voet of te paard op weg naar het H. Land. Allen voorzien van hun attributen en bijhorende rekwisieten, schilden en vlaggen. Zie je daar die Slijpenaar, omringd door de banieren van zijn gemeente? Hij draagt de maquette van de voormalige tempelhofkapel met zich mee.

Zo verwijzen ook tal van wapenschilden naar bekende grootmeesters en commandeurs van beide orden, onder wie de beruchte Geeraard van Ruddervoorde. Uiteraard ben ik de liefdadige hospitaalridder Franciscus Cousse niet vergeten naar wie hier in Slijpe een straat is genoemd.

En die andere wapenschilden en tekens, Arno?

Zoals je ziet, zijn er nogal wat. Ze zijn allemaal nodig als onderdeel van de compositie en omwille van hun historische betekenis. Het zijn de wapenschilden van het voormalige Camerlynck-Ambacht: Stene, Schore, Westende, Leffinge en Lombardsijde opgenomen in het wapen van Middelkerke. Andere verwijzen naar omliggende gemeenten zoals bv. Snellegem van waaruit bedevaarders en strafbedevaarders de tocht ondernamen naar Palestina.

Je mag niet vergeten dat Palestina al sinds de 4de eeuw een drukbezocht pelgrimsoord was. Vandaar brachten de bedevaarders de palm mee en andere herkenningstekens zoals de effigie (de afdruk van het gezicht) van Christus, de zgn. 'veronike', naar de zweetdoek van Veronica. Die tekens of vestelkens (nu zouden wij dat

insignes noemen) werden ingenaaid op hoed, kleed of schouderkap. Andere typische attributen van de pelgrim zijn de palster (pelgrimsstaf), de kalebas en de scerpe (tas met draagriem). Maar hét teken bij uitstek was echter de schelp. Het verwijst feitelijk naar Compostella, maar ik vond dat het ook hier niet mocht ontbreken omdat het inherent is aan het begrip pelgrim (die zijn terug te vinden in een aantal wapenschilden).

Wat ook opvalt is dat schip in het midden met die Latijnse tekst op de flank: *Debellare Malum Bene Faciendo*. Wat betekent dat? Verwijst het ergens naar?

Het betekent letterlijk: 'het kwade bestrijden door het goede te doen'. Dat zou van Paulus kunnen zijn. En het verwijst uiteraard naar het kwade dat door het goede moet overwonnen worden. Ik heb het kwade in die uiterste hoek hier rechts beneden zijn plaats gegeven. De tekening laat volgens mij aan duidelijkheid niets te wensen over. Ik heb daarmee willen refereren aan de actualiteit, zonder er evenwel een oordeel over uit te spreken. Die molensteen daar verwijst naar Lucas 17, 1 - 2: *'Dat er ergernissen komen is onvermijdelijk, maar wee de mens door wiens toedoen ze komen. Het zou beter voor hem zijn als men hem een molensteen om de hals deed en in zee wierp, dan dat hij aan een van deze kleinen aanstoot geeft.'*

Nog meer uitleg? Ik kan hier alleen maar op antwoorden met het volkse gezegde: 'Wien het schoentje past, die trekke het aan!'

En kijk maar, de scherprechter is ook op de afspraak om de tekenaar te helpen de slang, universeel symbool van het kwaad, letterlijk de grond in te boren. Hetzelfde gebeurt trouwens met de gespleten mens die heberig en overvloedig beladen van het graaien in zijn eigenste schatkist verzinkt. Het was nl. Paulus die al beeerde: *'De wortel van alle kwaad is geldzucht'*. Naast de zilverlingen merk je nog enkele attributen op die de macht symboliseren, met name de scepter en de kromstaf storten in de dieperik.

Ik moest bij het ontwerpen wel eens denken aan Dante en de frescoschilder van het Campo Sancto te Pisa, die er in hun kunstwerken niet voor terugschrokken hun kwalijke tijdgenoten zoals rabiante machtsmisbruikers, pausen, bisschoppen en hun 'bijzitten' aan de kaak te stellen.

Hoog in het boogveld bevindt zich dan het paard met daarop twee tempeliers.

Dat paard met daarop twee ruiters, dat is het hoofdmotief.

Het is een assimilatie en tezelfdertijd een creatie van mij; ook de banier die ze meedragen en die eerstdaags zal verwerkt worden in een kleurig vaandel, maar liefst in vier exemplaren op te hijsen aan vier vlaggenstaken extra muros. Het zullen blikvangers en herkenningstekens zijn voor Slijpes tempelierskerk.

Twee mannen op één en hetzelfde paard is eerder zeldzaam, maar dat beeld is ons overgeleverd door middel van het oudste authentieke zegel van de tempeliers. Er bestaan daar uiteenlopende verklaringen voor. Ik wil me houden aan de volgens mij meest voor de hand liggende: uit armoede, paarden waren in die tijd vreselijk duur ofwel was er een tekort aan paarden.

Het paard wordt bovendien als het ware gedragen door de tekst die niet alleen alles zegt maar ook alles verbindt: **'NON NOBIS DOMINE NON NOBIS SED NOMINI TUO DA GLORIAM'**, *Niet ons Heer, niet aan ons komt de glorie toe maar aan uw naam.*

Ook Christus en Johannes de Doper zijn blijkbaar van de partij?

Ja, dat fragment, deze twee bijzondere figuren liggen me nauw aan het hart. Daar hoort wat uitleg bij.

Het staat historisch vast dat de tempeliers geen al te grote verering hadden voor Christus. Zij verkozen de H. Maria als patrones en Johannes de Doper was en is de patroon van de Hospitaalridders. Ik stond erop Johannes hier niet uit te beelden als onthoofde Johannes maar wel degelijk als de doper van Christus. Met die eigenzinnige keuze heb ik opzettelijk en uitdrukkelijk de figuur van Christus met bijzondere zorg in het daglicht kunnen stellen. Ten aanzien van al het profane krijgt daarmee ook het religieuze zijn plaats. Hij is in de wereld- en heilsgeschiedenis en in mijn muurschildering de allerbelangrijkste.

Hier laat Jezus zich dopen; hij is voorgesteld in stralenkrans en nimbus. In de rechterhand houdt hij de kruisstaf en oriflamme, waarin IHS staat: *in hoc signo vinces, in dit teken zult gij overwinnen*, zoals je weet, afkomstig van Constantijn de Grote.

En Johannes de Doper, uiteraard. Hij is de patroon van de hospitaalridders en vervult hier eigenlijk een dubbele evangelische functie. Zoals beschreven staat is hij, de lenden omgord, gehuld in kemelshaar. In de linkerhand houdt hij de lampetkan, een duidelijke verwijzing naar het wapenschild van de van Slijpes. Johannes is de doper, de rots in de branding, de roepende in de woestijn. Zijn boodschap geldt als tweede boodschap die uitgaat van deze muurschildering:

Jullie moeten anders gaan leven!

Jullie moeten zich bekeren!

En wie zich bekeert mag tot de Heer wederkeren.

Niet onbelangrijk is ook de nadruk die gelegd wordt op de sandalen van Christus. De kunstenaar heeft ze met eerbied opgehangen aan de vruchtbare wijnstok. Ze herinneren ons aan wat Johannes zegt: *Ik ben niet waardig de riem van zijn sandalen los te maken.* De grote Johannes stelt zich hier nederig als een slaaf op.

Het water verwijst naar de Jordaan en de keien zijn misschien wel de stenen die zullen veranderen in broden.

Heel de wand is bevolkt met zoveel diverse figuren en motieven. En toch is er samenhang. Dat vind ik merkwaardig, Arno.

Dat is inderdaad juist. Alle elementen zijn qua vormgeving, stijl en techniek harmonisch, naadloos met elkaar verbonden tot een geheel. Dat is compositiekunst. Het coloriet van de muur en dat van de tekening wisselen heel evenwichtig voortdurend met elkaar af. De muur raakt nergens verstikt en het bewust weglaten van dieptewerking schaadt nergens de architectuur. Het lineair karakter en de leesbaarheid van alle elementen worden consequent gehandhaafd.

En dan, tenslotte, is er rechts bovenaan de engel met de palm. Wij horen het Arno nog zeggen tijdens zijn toespraak op de inhuldiging...

‘Wij denken dan aan: **Finis laborum palma** of in ‘t Nederlands, *Wie verdient op het einde, als het werk af is, de palm?*

Bernardus of Urbanus II, de tempelier of de hospitaalridder, de roerganger of de pelgrim, of misschien wel het vrouwtje met haar mandje vissen? Of misschien toch de opdrachtgever, misschien wel de burgemeester van Middelerke? De tekenaar of zijn assistente? De kleine arme verschoppeling? Of, last but not least, de immer onbaatzuchtige en altijd geestdriftige voorzitter van de kerkfabriek van de Sint-Niklaaskerk, Johan Broucke?

Voorwaar een open vraag!’

Arno Brys, Johan Broucke, Rika Van Dycke, zeer bedankt voor dit interview.

interview: Roland Ranson

foto's: Rika Van Dycke, Johan Broucke, Veerle Feys

Portret van Arno door Anton van Wilderode

*De puntbaard geeft wat faust aan zijn gezicht
en uilenspiegel vonkt achter de glazen
van zijn metalen bril. Tussen de bazen
en bovenliggers in het land der dwazen
voelt hij zich licht mismoedig en ontsticht.*

*Hij luistert graag en veel naar wie wat weet,
betweters legt hij gaarne hinderlagen
van pertinente en preciese vragen.
Altijd al onbereikbaar voor de tragen
staat hij voor vlugge vurigen gereed.*

*Zijn kunst is een geloof en een verdriet
van vaardig kunnen en toch onvermogen.
Daar groeien rimpels van tussen zijn ogen
en ongeduld en onaflaatbaar pogen.
Wie hem een vaste naam geeft kent hem niet.*

*Hij tekent met bedrevenheid en drift
gehoorzaam aan een ingeboren moeten
maketten en kostumen voor zijn stoeten
en reuzen wandelend op mensenvoeten
en dansers voortbewogen door zijn stift.*

*Hij legt de kleuren voor de vaandels vast
vendels oranjegele en grasgroene
en zinnebeelden voor zoveel blazoenen
en alles wat maar feestviert met festoenen
en franjes aan de duizelhoge mast.*

*De paarden lopen aan zijn leidsels, bont
van felgekleurde kleden en schabrakken,
maar hij strooit op zijn zeventien gemakken
tussen de pronkels en de fraaie pakken
de nootjes van de narrebellen rond.*

Arno Brys (° 1928)

Evenhoghe, Grote Moerstraat 61, 8200 Sint - Andries - Brugge

Grafisch kunstenaar (prenten, etsen, tekeningen, affiches en boekillustraties)

Exposeerde in binnen- en buitenland (Brno, Brugge, Köln, Paris, Tilburg, Trente)

Ontwerper van monumentale glasramen en muurschilderingen:

Ieper: Lakenhalle en St.-Maartenskathedraal

Poperinge: Sint-Bertinuskerk

Tiegem: Sint-Pieterskerk

Brussel

Roeselare: Redemptoristenkerk

Slijpe: Sint-Niklaaskerk

Arno Brys verwierf grote bekendheid als ontwerper van decors en kostuums, reuzen, vlaggen, praalwagens en praalboten voor stoeten, processies, bloemencavalcades, openluchtspelen en toneel: Roeselare, Gistel, Veurne, Leuven, Turnhout, Blankenberge, Dadizele, Wingene

Op grote Brugse evenementen (1958 -1995) drukte hij zijn stempel:

de Praalstoet van de Gouden Boom

de H. Bloedprocessie

Het Groot Tornooi van Brugge

de Grote Parade (Brugge)

het Campus Pacis (Zeebrugge)

het Banket van de Witte Roos (Brugge)

Arno Brys was grondlegger, bezieler en artistiek adviseur van het kaasmuseum te Wijnendale.

Hij was leraar Grafiek en Beeldende Kunsten aan het HIBK Sint-Lucas Gent (1950 - 1990) en aan de stedelijke Academie voor Schone Kunsten (1950 - 1960)

Suggestie: op zaterdag 8 september 2012 om 15.00 u. komen we - al wie belangstelling heeft - samen in de kerk van Slijpe om de muurschilderingen nog eens van dichterbij te bekijken. Er wordt gezorgd voor deskundige uitleg.

Meer praktische informatie vindt u tgt op de website van Het Beleefde Genot www.hetbeleefdegenot.be.

2de THOMAS MANNLEZING

THOMAS MANN EN DE VERLICHTING

door Ludo Abicht

In 1937 schreef André Gide in **Thomas Mann, Avertissement à l'Europe:**

Thomas Mann is één van de zeldzame mensen die we zonder enig voorbehoud bewonderen. In zijn werk is er geen sprake van opgeven, en evenmin in zijn leven...Thomas Mann staat op een geloofwaardige wijze altijd aan de kant van de geest, hij is een humanist in de volle betekenis van het woord.

Na zijn dood werd hij steeds meer geprezen als een consequent humanist en democraat, onder meer door zijn broer en vroegere politieke tegenstander Heinrich Mann, door de marxistische filosoof en literatuurcriticus Georg Lukács, door François Mauriac en Albert Einstein. Men zou moeiteloos een boek kunnen vullen met deze positieve beoordelingen uit progressieve hoek en met vergelijkingen met Manns voorbeeld Johann Wolfgang von Goethe, de andere grote humanist van de Duitse cultuur. Dat heeft uiteraard alles te maken met de morele en politieke

standpunten die Thomas Mann vanaf 1922 onder meer in zijn rede **Von deutscher Republik** en, in 1930, in het essay **Ein Appell an die Vernunft** had verdedigd, standpunten die hij dan vanuit zijn ballingschap in Zwitserland en daarna in de Verenigde Staten verdiept en uitgebreid heeft. Denken we maar aan zijn Duitstalige radiotoespraken uit Amerika, **Deutsche Hörer!**, en het essay **Deutschland und die Deutschen**.

Dat humanisme, waarbij een vrije democratische maatschappij verdedigd wordt waarin, naar het woord van Baruch Spinoza, "iedereen mag denken wat hij wil en zeggen wat hij denkt", behoort

tot de kern van het Verlichtingsdenken. Het zal, naast de gruwelijke "getuigenissen" (*martyrium* in de dubbele betekenis) van de Duitse verzetsstrijders en slachtoffers van de nazi-terreur, de verdienste zijn van Thomas Manns werk na de ondergang van het Derde Rijk te hebben bijgedragen tot de indrukwekkende omvorming van de Duitse openbare opinie die tot heel kort vóór de zelfmoord van Adolf Hitler nog in het nationaal-socialisme leek te geloven. Omdat hij niet wou kiezen tussen de door de westerse machten bezette Bondsrepubliek en de onder Sovjetcontrole opgerichte DDR had Thomas Mann zich weliswaar in 1952 vrijwillig in Zwitserland gevestigd, maar zijn invloed werd vooral ervaren in het naoorlogse Duitsland, dat wil zeggen in beide delen ervan. Hierbij horen twee kanttekeningen: ten eerste was het niet vanzelfsprekend dat een ooit gevierd Duits auteur die zich jarenlang tegen het Duitse regime verzet had en vanuit het veilige buitenland "tegen Duitsland" gefulmineerd had zonder meer als moreel gezag aanvaard zou worden, en ten tweede was Thomas Mann niet altijd zo'n rechtlijnig verdediger van de waarden van de Verlichting en van een democratisch politiek engagement geweest, zoals we nog zullen zien. Het onderwerp van deze lezing, "Thomas Mann en de Verlichting" is bij nader toezien hoegenaamd niet evident en bijna even complex en bij tijden verwarrend als de levensloop en het denken van Thomas Mann zelf.

Arthur Schopenhauer en de melancholie van Tonio Kröger

Goethe noemde zijn uitgebreid oeuvre, vooral zijn gedichten, *Bruchstücke einer grossen Konfession*. Hetzelfde kan zonder meer van het werk van Thomas Mann gezegd worden. Zo gaat de novelle **Tonio Kröger** over zijn jeugd in het kleinstedelijke Lübeck tussen 1875 en 1893 en is **Buddenbrooks, Verfall einer Familie**, een nauwelijks verholen epische kroniek van de ondergang van zijn eigen patriciërsfamilie, zoals onder meer blijkt uit de *Lübecker Entschlüsselungsliste*, het lijstje met de sleutel voor bijna alle figuren die in de roman voorkomen. Zijn korte verblijf in een sanatorium in Zwitserland dat op doktersadvies dreigde verlengd te worden wordt beschreven in de novelle **Tristan**, een biografisch gegeven dat dan later breed uitgewerkt wordt in het meesterwerk **Der Zauberberg**. Een verblijf in het geliefde Italië, ook hier duikt de herinnering aan de Italiëreis van Goethe op, leidt in 1930 tot de publicatie van **Mario und der Zauberer**, waarbij het moeilijk is om bij die verleidelijke tovenaars niet aan de gevaarlijke charmeur Mussolini te denken. Het fascisme en vooral het nationaal-socialisme dat hem staatloos zal maken, zijn eredoctoraat van de

Universiteit Bonn zal afnemen en hem in ballingschap zal sturen vormt één van de hoofdthema's van **Doktor Faustus**. De ballingschap zelf wordt gereflecteerd in de tetralogie **Joseph und seine Brüder**. Het zou echter verkeerd zijn, de romans en novellen van Thomas Mann tot open of verborgen autobiografische stukken te reduceren, daarvoor is hij een te groot auteur. Wat hij wél doet is, ten eerste, genadeloos zichzelf en zijn omgeving observeren, lees er maar eens de onverbloemde dagboeken op na en, ten tweede, op een geloofwaardige wijze voor te stellen hoe de dingen zich moeiteloos hadden kunnen afspelen, indien hij bijvoorbeeld toch naar de longenartsen geluisterd had en in het sanatorium gebleven was. In de essaybundel **Lesen und Schreiben** (1980) argumenteert Christa Wolf dat een goed romanauteur een wereld kan oproepen "die had kunnen bestaan", een universum waarvan een paar elementen imaginair verder ontwikkeld worden, zonder dat het verhaal daarom ongeloofwaardig wordt. Tot zover de onloochenbare overeenkomst tussen het leven en het werk van Thomas Mann. Of moeten we er nog de erotische obsessie van de oude Aschenbach in **Der Tod in Venedig** bij vermelden om volledig te zijn?

Hoe interessant het privéleven van de auteur ook geweest is, het blijft toch boeiender en vruchtbaarder erop te wijzen dat deze half biografische portretten zeer sterk verweven zijn met de geschiedenis van de Duitse en Europese samenleving van het einde van de negentiende eeuw tot na het midden van de twintigste eeuw. Thomas Mann was op de eerste plaats een eminente vertegenwoordiger van het zogenaamde *Bildungsbürgertum*, de intelligente burgerij die niet alleen een traditionele klassieke opleiding gekregen nadat ze "eine gute Kinderstube genossen" hadden, maar die op een merkwaardige manier beïnvloed was door zowel het Wilhelmijnische optimisme van de zogenaamde *Gründerzeit*, de pioniersfase van het nieuwe Duitse keizerrijk, als door dé Duitse filosoof van het fundamentele pessimisme, Arthur Schopenhauer. Later zal een andere Bildungsbürger, de telg van een succesvol geëmancipeerde joodse familie, Sigmund Freud, zichzelf trouwens een "intelligent pessimist" noemen, wat in feite heel accuraat op Thomas Mann zou kunnen worden toegepast.

Hier zitten we met de eerste contradictie. Of, in het geval van Mann, eerder de tweede, want de eerste heeft te maken met zijn dubbelzinnige houding ten opzichte van zijn eigen kunstenaarschap en van de kunstenaarswereld uit die periode (denk aan de bohème van het Schwabing van de jaren 1890) die hij zo treffend verwoordt in **Tonio Kröger**. Tonio, de zoon van een respectabel Noord-Duits koopman en een artistieke Italiaanse moeder, een

jongeman met een frivole buitenlandse voornaam die niet bij zijn gewone, ernstige Duitse achternaam past en die niets liever wil dan een even goed en gerespecteerd burger te worden als zijn vader en grootvader, maar weet dat hij daartoe nooit in staat zal zijn en die zich herkent in de melancholie uit de levensbeschouwing van Schopenhauer die doorklinkt in de laatste zinnen van de novelle:

Aber meine tiefste und verstohlenste Liebe gehört den Blonden und Blauäugigen, den hellen Lebendigen, den Glücklichen, Liebenswürdigen und Gewöhnlichen.

Schelten Sie diese Liebe nicht, Lisaweta: sie ist gut und fruchtbar. Sehnsucht ist darin und schwermütiger Neid und ein klein wenig Verachtung und eine ganz keusche Seligkeit.

We mogen ons niet vergissen: het gaat hier duidelijk **niet** om een milde parodie van de gezonde Germaanse *Gemeinschaft*, maar om een samenvatting van zijn mislukte pogingen om erbij te horen, gewoon zoals iedereen, en niet langer de onbetrouwbare zonderling te zijn. Wanneer we dan weten dat Schopenhauer zich obsessief verzette tegen de dominante filosofie van de grote, invloedrijke en alom gevierde Hegel, de zelfbewuste profeet van de protestantse Pruisische staat, voor wie de vrijheid erin bestond blijmoedig inzicht te verwerven in de historische en logische noodzakelijkheid en voor wie de bestaande orde, vooral in Berlijn, nu eenmaal "vernünftig", dat wil hier zeggen rationeel en redelijk was, zitten we met een probleem. Want Schopenhauers polemisch gekleurde beeld van Hegel was dan wel erg éénzijdig, maar het paste compleet in de Duitse *Hochromantik* die bijzonder weinig met de latere Heidelberger kitsch van de sentimentele Duitse chauvinisten te maken had. Alleen was die romantiek een uitdagend antwoord op de Verlichting, waarbij de vraag gerechtvaardigd is waarom die Romantiek én Schopenhauer zo diep op de jonge Wagner en op de generatie van Mann heeft ingewerkt. Had het iets te maken met de overtuiging dat het ongrijpbare *Ding-an-sich*, de kern van de werkelijkheid uit de filosofie van Kant inderdaad niets anders was dan de eeuwige, almachtige, moreel onverschillige maar almachtige *Wille-zum-Leben*? Of eerder met Schopenhauers beoordeling van de kunst als palliatieve kracht die ons even de wreedheid van het bestaan lijkt te doen vergeten, terwijl we natuurlijk helemaal niets vergeten? De invloed van Schopenhauers inzichten op het leven en werk van Thomas Mann is zo overweldigend dat we ons moeten afvragen hoe authentiek zijn latere bekering naar het geloof in de rede en het democratische politieke engagement wel kan geweest zijn. De filosofie van Schopenhauer bezorgt ons niet enkel de sleu-

tel tot **Tonio Kröger** en **Buddenbrooks**, maar speelt nog een prominente rol in **Der Zauberberg** en **Der Tod in Venedig** en is in feite nooit helermaal uit het werk van Mann weg te denken. Hebben allen die Mann als een groot humanist bewonderen dan ongelijk? Ik denk het niet en zal dat proberen aan te tonen, maar we mogen geen enkel ogenblik de verscheurdheid vergeten die hem vanaf het begin gekenmerkt heeft en die wellicht verklaart waarom hij ook vandaag nog fascineert, nu we noodgedwongen ons geruststellende maar enigszins naïeve geloof in de vooruitgang en de Verlichting hebben moeten opgeven.

De Toverberg en de 'Grote Oorlog' als kantelmoment

Over het massale enthousiasme in de Europese hoofdsteden bij het begin van de Eerste Wereldoorlog is al veel geschreven en de foto's en filmbeelden daarvan zijn intussen bekend. Wat moeten we echter denken van de reactie van een bijna veertigjarige intellectueel die toen al het boek geschreven had waarvoor hij later de Nobelprijs literatuur zou krijgen? Toen de oorlog ook echt uitbrak schreef Thomas Mann aan zijn broer Heinrich: "Moeten we niet dankbaar zijn voor het totaal onverwachte, dat we zulke grote dingen mogen beleven?" Hij had het ook over de "grote, fundamenteel eerbare (*grundanständig*), zelfs feestelijke volksoorlog." Dat dit geen moment van verdwazing of deelname aan de collectieve roes was bewijst zijn essay **Betrachtungen eines Unpolitischen**. Het feit dat zijn enthousiasme door heel veel andere auteurs, professoren en geleerden gedeeld werd zegt iets over het algemene klimaat in die tijd, maar verklaart nog niet, waarom een koele observator zich zo liet meeslepen. Tenzij je natuurlijk bedenkt dat Mann op dat ogenblik helemaal geen aanhanger van de Verlichting was, in tegenstelling tot onder meer Romain Rolland in Frankrijk en de radicale socialisten in Duitsland, maar een Duits romanticus in de geest van Schopenhauer. Als reactie op het essay **Zola** van zijn broer Heinrich publiceerde Thomas in 1917 (de oorlog is al meer dan twee jaar aan het woeden) zijn **Betrachtungen**. Hierin werkte hij het verschil uit tussen (Duitse) *Kultur* en (vooral Franse) *Zivilisation*: alleen de overwinning van Duitsland zal de ware vrede voor Europa waarborgen, slechts het behoud en de ontplooiing van de Duitse ziel kan garant staan voor de groei van de diepere ingesteldheid die hij *Kultur* noemde, het tegendeel van de oppervlakkige *Zivilisation*. Hij vindt voorbeelden van deze diepe Duitse ziel bij Luther, Goethe, Schopenhauer, Nietzsche en, niet verwonderlijk, in de Duitse Romantiek. Hij beroept zich op het conservatisme van Edmund Burke, Heinrich von Treitschke en zelfs

Werner Sombart en Max Weber. De Verlichting is hier ver te zoeken. Deze ideeën passen naadloos in het dominante vertoog van de patriottische, zelfs chauvinistische Duitse Bildungsbürger voor wie Duitsland op grond van zijn superieure cultuur het recht heeft deze oorlog te voeren en de plicht hem te winnen. Zelfs de Duitse nederlaag in 1918 volstond niet om zijn mening over Duitsland en de Duitse cultuur aan te tasten. Door de vernederingen die de overwinnaars aan Duitsland oplegden en de afkeer van anarchistische en revolutionaire "catastrofen" zoals de Radenrepubliek in München onder leiding van Kurt Eisner en de agitatie van de Spartakisten werd hij in feite van een nationalistisch conservatief een uitgesproken reactionair, iemand die met zijn gezag het optreden van de proto-fascistische *Reichstruppen* in Beieren onder leiding van kapitein Ernst Röhm, de latere chef van de SA, verdedigde. Ook Schopenhauer stond trouwens tijdens de revolutie van 1848 openlijk en vol overtuiging aan de kant van het gezag en de repressie. We zullen nog een paar jaar moeten wachten tot hij tot het inzicht zal komen dat de eeuwig bedreigde Weimar Republiek ten allen koste moest verdedigd worden.

Hier kan een aandachtige lectuur van ***Der Zauberberg*** ons inzicht verschaffen in de fundamentele ontwikkeling van zijn politiek en sociaal denken. Hij begon in 1912 aan die roman die eerst in 1924 gepubliceerd werd, dat wil zeggen van twee jaar vóór tot zes jaar na de eerste Wereldoorlog. Het is, naar het voorbeeld van Goethes ***Wilhelm Meister***, een klassieke Duitse *Bildungsroman*. We kunnen deze Bildung (vorming, opvoeding) op drie manieren invullen: op de eerste plaats gaat het om de vorming van een intelligente maar nog erg naïeve jongeman die, net als Thomas Mann vroeger, van toevallig en gezond bezoeker langzamerhand tot patiënt vervalt en het geïsoleerde wereldje van die rijke tbc-patiënten in dit luxueuze sanatorium van binnenuit observeert. Het mondaine hotel "Berghof", in de roman omgedoopt tot de "Toverberg", een verwijzing naar de berg van de Heksensabbat in Faust, wordt als het ware een laboratorium waar de belangrijkste stromingen van de moderniteit aan het begin van de twintigste eeuw met elkaar geconfronteerd worden. Die confrontatie wordt de ware leerschool des levens voor Hans Castorp die hier als een insider-outsider, de typische rol van Thomas Mann zelf, tot ontwikkeling komt. Vier figuren domineren deze verwarrende "opvoeding" van Castorp: de humanist Settembrini, de "herfstman", vertegenwoordigt het beste én het saaiste van de Verlichting en de vrijmetselarij: alles wat hij zegt is rationeel, redelijk en progressief, wij zouden zeggen voor-spelbaar "politiek correct", maar hij ligt als het ware op apegapen

en overtuigt niet langer. Zijn tegenspeler, de geniale en explosieve Naphta, een wonderlijke combinatie van jood, jezuïet en anarcho-communist, in feite een enigszins boosaardig portret van de joodse communist Georg Lukács, staat hier voor de ideologische rechtlijnigheid van de middeleeuwse rooms-katholieke kerk van de kruistochten in haar leninistische fase en zal dan ook zelf aan het geweld ten onder gaan. De derde opvoeder is een mysterieuze Slavische vrouw met de niet zo geheimzinnige naam Madame Chauchat, "hete poes" die vakkundig instaat voor het openbloeien van zijn erotische verlangens en fantasieën, en tenslotte de joviale animator en demagoog Meneer Peeperkorn, wiens meestal nietszeggende kreten en aansporingen op zijn toehoorders inderdaad het effect hebben van een paar glazen gepeperde graanjenever. Meer dan de gewetensvolle maar voorbijgestreefde Verlichtingsadept Settembrini, meer dan de hoogintelligente maar irrationele dweper Naphta en zelfs meer dan de aristocratische, verleidelijke en tegelijk afstandelijke Chauchat die hem aan een jeugdvriend herinnert op wie hij ooit verliefd was, verwijst Peeperkorn naar de vele volksmenners, Führers, Duces en andere leiders die de eerste helft van de twintigste eeuw zullen domineren. De steeds grimmer en onverdraagzamer wordende sfeer in het sanatorium kan begrepen worden als een verhitte van de gemoederen in Europa aan het begin van de twintigste eeuw en de ontlading van die spanning door het uitbarsten van de wereldoorlog. Er is sprake van groeiend antisemitisme en andere vormen van irrationaliteit, van fascinatie voor het occulte en spiritistische séances, van macabere carnavalsbals die aan de heksensabbats in Goethes Faust herinneren, van roddel en intriges en vooral van een ziekelijke obsessie met de dood. Maar Hans Castorp verlaat het zinkende cruiseschip net op tijd, ook al wordt helemaal aan het einde van de roman kort gemeld dat hij, het *zorgenkind des levens*, ergens in de regen en de verschrikking van de Grootte Oorlog verdwenen is: *und so, im Getümmel, in dem Regen, der Dämmerung kommt er uns aus den Augen.*

De ellenlange gesprekken met Settembrini, of liever diens pedagogische monologen, zijn niet meteen een sterke apologie van de Verlichtingsidealen. Alles wijst erop dat Settembrini weliswaar oprecht in die idealen gelooft, maar dat ze onder de omstandigheden verschaald en irrelevant geworden zijn. En toch is de opvoeding van de jonge protagonist gedurende die zeven jaar op de Toverberg geslaagd, zoals onder meer duidelijk wordt aan zijn reactie op het visioen dat hij tijdens de sneeuwstorm beleeft: op zijn eigen, ironische manier is Hans Castorp, en met hem de lezer, volwassen en humanistisch geworden. Zodat het niet verwonderlijk is dat

Thomas Mann in 1922, terwijl hij zijn roman aan het beëindigen is, in zijn rede **Von deutscher Republik** schrijft:

We zijn met geen metamorfose van de geest beter vertrouwd als deze, die begint met de sympathie voor de dood en die eindigt met het besluit, het leven te dienen.

Anders gezegd: tussen de reactionaire verdediger van de superieure Duitse *Kultur* en de verbeterde tegenstander van het fascisme en het nationaal-socialisme staat **De Toverberg**.

De Saulus-man, de banneling, het Duitse geweten

Voor de buitenwereld kwam het als een schok: Thomas Mann die publiek en ondubbelzinnig de van alle kanten omstrede Weimarer republiek verdedigde. Men noemde hem onder meer "de Saulus man", naar de fanatieke christenvervolger Saulus die op weg naar Damascus tot inzicht kwam en van toen af aan als Paulus de belangrijkste opvolger van Jezus van Nazareth werd. De evolutie van zijn gezindheid had voor het publiek inderdaad iets van een miraculeuze bekering, ook al weten we nu dat het jaren geduurd heeft vóór ze gerijpt was. Anderen spraken iets minder vriendelijk van "vaandelvlucht" en zelfs "verraad". Thomas Mann, de schrijver van de fijne ironie en de afstandelijke observatie, stond plotseling en voor de rest van zijn leven in de schijnwerpers van de concrete politiek. De stormtroepers van de NSDAP verstoorden zijn optredens en probeerden hem en andere democraten met hun beruchte *Saalschlachten* het spreken onmogelijk te maken. Want niet alleen had hij het reactionaire Duits-chauvinistische kamp verlaten, maar was hij bovendien gehuwd met de joodse Katja Pringsheim. Het feit dat hij in 1929 de Nobelprijs voor literatuur kreeg maakte hem in de ogen van zijn fascistische vijanden – "vijanden" is hier een betere term dan "politieke tegenstanders" – nog gevaarlijker, maar hij gaf niet op. In **Fragmente zum Problem der Humanität** uit 1923 sprak hij onder meer van "de romantische barbarij" en verkondigde hij deze ideeën overal in het buitenland waar hij als auteur én officieus diplomaat voor de republiek optrad. Hij pleitte voor het toetreden van Duitsland tot de Volkerenbond en voor een grotere Europese integratie. Men kan zonder meer zeggen dat hij nu eerst in de geest van Weimar, zowel het klassieke Weimar van Goethe en Schiller als het democratische Weimar van het Interbellum dacht en handelde. Hij verzette zich tegen de racisten en rechtsextremisten die zich luidruchtig maar onterecht als de ware erfgenamen van de rijke Duitse cultuur beschouwden en noemde het zijn "sociale en morele taak", dit betere Duitsland tegen deze misdadigers te verdedigen. Het is betekenisvol dat de rechtstreek-

se aanleiding voor zijn vervolging door de eind januari 1933 aan de macht gekomen nazi's uitgerekend een toespraak over Richard Wagner was, die hij op 10 februari 1933 aan de universiteit München hield. Wagner was toch het paradepaard van de nationaalsocialisten, en Mann slaagde erin, het oeuvre van Wagner binnen een Europese en internationale humanistische traditie te interpreteren. De verontwaardiging over deze "profanatie" was zo groot, dat hij naar het buitenland moest vluchten. Mann werd bijna onmiddellijk door de progressieve intellectuelen uit de hele wereld als vertegenwoordiger van het "geestelijke Duitsland" erkend. De kracht en efficiëntie van zijn antifascistisch vertoog bestond erin, dat hij zich op geen enkel moment "tegen Duitsland" gekeerd heeft, maar juist vanuit de humanistische bijdrage van Duitsland aan de Verlichting onophoudelijk argumenteert dat niet de banningen en verzetsmensen de "slechte Duitsers" zijn, maar diegenen die deze cultuur wilden reduceren tot een groteske racistische en agressieve parodie ervan die alle authentieke waarden perverteerde.

Tijdens zijn voordrachtsreizen (*lecture tours*) in de Verenigde Staten gaat hij zelfs nog een stap verder en zegt hij, dat het noodzakelijk geworden was, dat de democratie zowel op economisch als op geestelijk vlak het liberalisme moest overstijgen en socialistisch worden. Veertien jaar later zal hem dat door de Amerikaanse reactionairen rond Joseph McCarthy niet in dank afgenomen worden. Hij was 58 Jaar oud toen hij uit Duitsland moest vluchten, en 77 jaar toen hij, ondanks zijn Amerikaans staatsburgerschap, opnieuw door de heksenjagers op de vlucht gedreven werd.

Intussen had hij zijn epische, vierdelige roman **Joseph und seine Brüder** (1943) beëindigd, een "gedicht over en van de mensheid" (*Menschheitsdichtung*) dat hij zelf als zijn antwoord beschouwde op **Faust** (Weltgedicht, een gedicht van en over de wereld) van zijn grote voorbeeld Goethe. Vanuit Californië slaagde hij erin, niet alleen zijn politieke en democratische agitatie tegen de nazi's en hun handlangers voort te zetten, maar ook als literator actief te blijven, onder meer in de roman **Doktor Faustus. Das Leben des deutschen Tonsetzers Adrian Leverkühn, erzählt von einem Freunde**, die in 1947 verscheen. Het is onmogelijk, de complexiteit van deze roman in een paar woorden samen te vatten, maar het gaat zowel over de houding van kunstenaars en intellectuelen in een dictatuur, als over de ontwikkeling van de hedendaagse muziek, van Schönberg, Berg, Eisler tot Krenek en Toch. Hiervoor heeft Mann, die zich altijd bijna dwangmatig perfectionistisch informeerde, zich uitvoerig laten inlichten door de filosoof en muzikkenner Theodor W. Adorno, die als jongeman ooit zelf compo-

nist in de twaalf tonenstijl van de Weense school is willen worden en een heuse opera gecomponeerd heeft. De uitweidingen over de muziek zijn zo mogelijk nog gedetailleerder dan die over tbc en andere ziekten in **De Toverberg**. Maar daarmee hebben we slechts twee aspecten van deze roman opgesomd. De passages met de duivel, die overigens een zuiver lutheraans Duits spreekt, verwijzen dan weer naar het duivelspact van het Faust-personage in de Europese literatuur van Marlowe tot Goethe. Er zit heel veel filosofie van Nietzsche in, naast herkenbare biografische fragmenten en gezien het onderwerp uiteraard ook heel wat katholieke en protestantse theologie. Gelukkig slaagde Mann er opnieuw in, met zijn talent als ironisch verteller de aandacht van de lezer vast te houden. Kortom, **Doktor Faustus** is een roman die men eerst vanwege het spannende verhaal moet lezen, daarna grondig analyseren en dan nog eens lezen, liefst met zowel Goethe als het vroegere werk van Mann in het hoofd.

Thomas Mann en de Verlichting vandaag

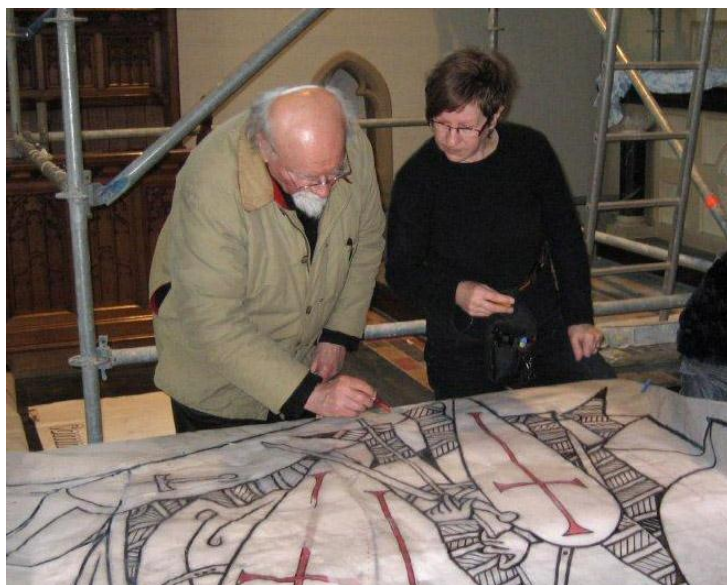
Thomas Mann stierf in 1955 in Zwitserland. Hij blijft vanzelfsprekend belangrijk als één van de grootste Duitse en Europese schrijvers van de eerste helft van de twintigste eeuw. Wat kunnen we echter van hem als humanist en verlicht denker leren? Ik som hier kort een paar punten op:

Thomas Mann was eerlijk en moedig genoeg, om zijn opinies zelfkritisch te bekijken en te herzien, zo nodig op een fundamentele en dramatische manier;

Thomas Mann verloochent zijn liefde voor de traditionele Duitse en Europese cultuur op geen enkel moment, maar verdedigt de humanistische kern ervan tegen diegenen die deze cultuur willen kapen voor hun duidelijk antihumanistisch project;

zijn bewondering voor de Amerikaanse democratie, die hem en duizenden andere politieke vluchtelingen gered heeft, maakt hem niet blind voor de gebreken van die samenleving, zodat hij ook hier uiteindelijk ongewenst wordt;

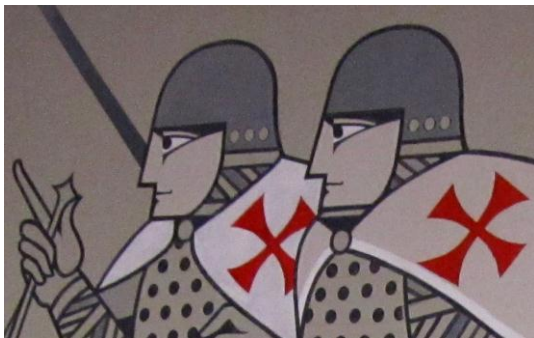
hij blijft zijn leven lang naar de waarheid zoeken, maar hij doet dit met een zin voor ironie en humor die hem in staat stelt, de vele persoonlijke, familiale en politieke tragedies in zijn leven zodanig te verwerken dat hij zelf en vele anderen met hem daar troost in kunnen vinden.

HEILIGE MARIA SCHILTSVROUWE DER TEMPELIERS EN HOSPITAALRIDDEREN VAN SLYPE

De eerste zin

door Roland Ranson

"Op het midden van onze levensweg bevond ik me in een donker woud, omdat ik van de rechte weg was afgedwaald."

Zo begint de prozavertaling van Dantes Goddelijke Komedie, vertaald door Frans van Dooren en uitgegeven bij Ambo / Amsterdam, vijfde, herziene druk 1998.

*Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura*

in het Italiaans dus. En in 't Nederlands, maar in rijmende verzen:

*Op het midden van onze levensweg gekomen
werd mij het zicht door een donker bos benomen*

Toch veel mooier, vindt u ook niet, beste lezer?

Nochtans gaat van Dooren, die nuchtere Nederlandse vertaler, ervan uit dat een prozavertaling het beste middel is om Dante voor de moderne lezer toegankelijk te maken.

Niet dus!

Hij heeft hier versbouw en rijm opgeofferd om pragmatische redenen - zoals het een echte Nederlander past - schoonheid en muzikaliteit heeft hij de deur uitgegoid omwille van het nut! Weg met het vermaak. Die verrekte Verenigde Oost-Indische Compagnie mentaliteit toch! Erg jammer. Dan maar, omwille van de lieve kunst, de versie in rijm aanschaffen. Voor 40,00 €. Een schijntje voor zo'n brok werelderfgoed. En niet bijzonder pijnlijk na de boekenbon van de Hesselezing.

Het is wel al een hele tijd geleden dat wij ons op die mezzo dell camin bevonden. Dante zelf beschouwde de leeftijd van 35 jaar als het middelpunt van het leven. Erg veel lijkt me niet veranderd, hooguit een aantal luttele jaartjes. Dus had ik misschien beter geput uit Reves (toen nog 'Gerard Kornelis van het') *Nader tot u* of beter nog zijn *Op weg naar het einde*. Een kwestie van het juiste perspectief! Daar hoeven we toch niet huilerig om te doen?

Het midden van de levensweg ligt al een eind achter ons en heeft mooie en andere herinneringen opgeleverd, die nu...een voor een de vergetelheid gaan opzoeken. Herinneringen worden 'vergeteningen', hoe men zich ook weert. Ons uitzicht op het verleden vertroebelt, maar paradoxaal genoeg hebben we wel nog uitzicht op wat we heel lang geleden hebben meegemaakt. Het eerder recente zien we nog slechts als door een bewasemde ruit, het wordt steeds vager, uiteindelijk onzichtbaar. Het houdt op te be-

staan, erger nog, het heeft nooit bestaan. Vandaar dat we onszelf soms in de verhalen van anderen, die ervan overtuigd zijn dat alles voor altijd en zeer diep in hun geheugen gegrift is, zien optreden als fictieve helden of wellicht eerder antihelden. Zo kunnen we nog eens plezier beleven aan de ons onbekende persoonlijke esbattenementen waarvan we dachten ze alleen maar te kunnen dromen.

Dan maar naar de toekomst gekeken. En dan merk je, tot je grote ontsteltenis dat de horizon zich bijzonder dichtbij bevindt. 'In nächster Nähe'. Een stapje voorwaarts en je blik reikt al een heel stuk de einder (hoe toepasselijk) voorbij. Tenzij het zicht je door een sta-in-de-weg 'benomen' wordt. Bij Dante is dat niet zomaar een bos, maar een donker bos. Dat donkere woud is bij de gigant uit Florence een allegorische voorstelling van de toestand van zondigheid waarin hij zelf verkeerde, en bij uitbreiding ook van het morele verval van heel de mensheid.

Laten we het erover eens zijn dat deze Toverberg niet het forum mag worden voor een publieke biecht van de auteur van deze Eerste Zin. Bovendien zit dit jubileumnummer al zo vol, dat een fractie (ik wik mijn woorden) van de dwalingen en ondeugden (u merkt het, we houden het beschaafd) van ondergetekende al onmiddellijk zouden zorgen voor een verdubbeling van het aantal bladzijden. De printer die wij bezitten, beschikt helaas niet over voldoende paardenkracht.

En die hele mensheid dan? Moreel verval? Nu nog?

Gisteren werd ik op het journaal op Eén geconfronteerd met tientallen kinderen (blijf even bij dat woord stilstaan, beste lezer), dode kinderen, door onmenselijke omgebrachte kinderen, in witte lakens gehuld, het dode gezicht vrij, 'kijkend' in de camera. Moreel verval? Ja dus. En die lieve mevrouw van het journaal wilde ons vooral waarschuwen dat het om harde beelden ging. Moreel verval? Ja dus! (Toch maar liever de radio!)

En dan zijn er nog de werkende mensen, die omwille van de heilige winst, de aandeelhouders en de graaiers de straat worden opgegooid. Op hetzelfde ogenblik verdwijnen immense bedragen in de bodemloze zakken van onverzadigbare uitbuiters. Moreel verval? Ja dus.

En toch is er altijd hoop, hoe klein ook.

Kom eens naar een activiteit van HBG, beste lezer, en u zult er, dank zij de schoonheid en de kunst troost ervaren. U zult er zich een beter mens voelen.

Jenrum was een gevierd en wereldberoemd auteur. Een veelschrijver ook. Jaar na jaar publiceerde hij de ene bestseller na de andere. Ondanks zijn productiviteit liet hij zich overigens niet verleiden tot goedkope, oppervlakkige stationsromannetjes. Elk werk van hem was een hoogstaand pareltje van literair vernuft. In diepzinnige vergelijkingen en met beeldrijke taal legde hij het duistere leven van getormenteerde zielen bloot. Passie en misdaad gingen hand in hand in zijn magistraal georkestreerde drama's. Zijn ideeën waren verregaand en vernieuwend, maar desondanks realistisch en rationeel.

Jenrum behaalde de ene literaire prijs na de andere eervolle vermelding en ware het niet dat hij zoveel aan liefdadigheid deed, dan had hij vast een fortuin opgebouwd dat dat van de zogenaamde "groten der aarde" evenaarde.

De lezers aanbaden hem, en als hij zich tot die status had verlaagd, dan hadden ze hem vast voor een god aanzien.

Tot het plots stil werd rond Jenrum. Het langverwachte laatste deel van zijn trilogie kwam er niet. De uitgeverij bleef verveeld het antwoord schuldig over de verwachte publicatiedatum.

De journalistieke molen ging aan het draaien en de wildste geruchten deden de ronde over Jenrum. Een "writer's block", meende de ene. Een sabbatjaar, dacht een andere. Een derde meende te weten dat hij was geïnfiltreerd in de Siciliaanse maffia, of togetreden tot een Oosterse sekte...

Zoals een zwerm aasgieren het karkas verlaat zodra er geen vlees meer te bespeuren valt, en op zoek gaat naar een nieuwe prooi, zo verloren ook de journalisten uiteindelijk hun interesse voor de schrijver zonder verhaal. Ze hadden trouwens al een ander prijsbeest in het vizier. De debuutroman van een jonge Afghaanse die de trauma's van haar jeugd beschreef, was veelbelovend.

Enkele jaren later was Jenrum nog slechts een naam die voorkwam op de lijstjes "moderne literatuur" van universiteitsstudenten.

Tot op zekere dag een snuggere journalist zich afvroeg wat er van de eens zo beroemde auteur geworden was, en wel brood – of toch minstens een verhaal – zag in diens "leven na de roem". Na lang zoeken en nog veel langer aandringen, vond hij niet alleen de auteur, maar kreeg hij ook een plaatsje in diens agenda.

"Klopt het," begon de journalist zijn interview, "dat u plots geen inspiratie meer had?". De auteur dacht even na en knikte toen: "Ja, eigenlijk wel."

"Waaraan schrijft u dat toe?", vroeg de belezen journalist, die ook nog wist op te merken dat geen twee van Jenrum's boeken enige gelijkenis met elkaar vertoonden en dat Jenrum absoluut niet kon verweten worden dat hij steeds oudere wijn in nauwelijks nieuwere zakken schonk.

"Wel," aarzelde de auteur, "ik werd verliefd op een vrouw die oprecht van me hield en huwde haar."

"Aha!", knikte de journalist begrijpend, alsof alles hem meteen zo klaar werd als het pompwater in lang vervlogen tijden. "Dus daarvoor had u geen inspiratie meer!" Slorpte zij te veel van uw tijd op? Stelde ze u voor de keuze tussen haar en uw boeken? Of werd het huwelijksleven gewoon zo saai dat u als het ware hersendood werd?", viste de journalist gretig.

Jenrum glimlachte. "Neen," zei hij zacht, "Dat was het niet. Ik werd het slachtoffer van een veel groter gevaar voor een schrijver... ik werd gelukkig!"

Verwilderd

Canvasprijs

door Staf de Wilde

Ik ben hopeloos passé wat mijn kunstopvattingen betreft. Tot die conclusie moet ik komen na de uitreiking van de Canvasprijs voor plastische kunsten. Meestal spreekt men van amateurkunsten maar daar verzet ik me tegen want deze zogenaamde 'amateurs' zijn vaak even gedreven met hun vak bezig als de erkende 'professionele' kunstenaars: wanneer ben je trouwens een professional?

De prijs werd toegekend aan een performancekunstenaar, zijn naam wens ik niet te onthouden. De performance bestond uit een soort rapnummer waarbij de rapper geflankeerd werd door twee kontdraaiende schoonheden en een stel maffiosi of waren het kampbewakers?

In het algemeen sta ik al sceptisch tegenover de performance als genre: het is de meest efemere van alle kunstvormen, het duurt eventjes en dan is het definitief voorbij terwijl het duren volgens mij juist tot het wezen van de kunst behoort. Kunst heeft de ambi-

tie of de illusie om het voorbijgaan te overwinnen, ze is een protest tegen alle vergankelijkheid.

Dat is al één reden om mij passé te noemen.

Ik aanvaard echter dat de efemere performance toch echte kunst kan zijn, namelijk wanneer ze een uitzonderlijke intensiteit bevat en daardoor een onvergetelijke indruk nalaat. Door zo'n performance ben je aangedaan, je wordt erdoor van je sokken geblazen. De bekroonde performance vond ik flauw, banaal en 'unfunny' wat in het Engels wil zeggen: 'not funny in spite of trying to be so'.

Een van de juryleden wist te vertellen dat de performer al voor de derde keer meedeed en voor die hardnekkigheid mocht hij wel eens beloond worden. Nou moe, geef mij dan maar de hardnekkigheid van al wie onopgemerkt door deze kenners aan de slag blijven.

Een tweede reden om mij passé te vinden is het feit dat ik nog altijd van mening ben dat in het kunstwerk vakmanschap moet aanwezig zijn: je moet kunnen merken dat het goed gemaakt is, ook al kan het opzettelijk lelijk of vervormd zijn. Dit is geen voldoende kenmerk maar een basis, daarbovenop komt de intensiteit van de expressie die een werk uniek kan maken.

Met die intensiteit ben ik geconfronteerd geweest in het Reina Sofia in Madrid: daar hangt de Guernica van Picasso. Dit meesterwerk heeft me zodanig aangegrepen dat ik ervoor stond te duizelen.

Ik twijfel eraan of ik naar Brussel zal trekken om de hele Canvascollectie te 'ondergaan', wat ik er al van gezien heb op tv kon me niet overtuigen. En ik heb een hekel aan het gedrag van de selectieleden, aan het taaltje dat zij hanteren en aan de willekeur van hun normen. Mij komt het allemaal nogal bekakt over, aanstellerig en betweterig.

Maar goed, uit respect voor de 'amateurs' die ernstig en hardnekkig bezig blijven, zal ik misschien toch de trein nemen naar de Bozar.

De haan 14 mei 2012

"Horen, zien en schrijven"

"Er bestaat net zo min een waarheid van honderd procent als een alcohol van honderd procent"

Sigmund Freud, 1856-1939

Uitstap

Er stond een uitstap op het plan
uniek bezoek aan oude stenen
reeds half vergaan en half verdwenen
attractie noemt men zoiets dan

men kan op zulke plaatsen leren
dat alles na een tijd vergaat
een rijk, een grens, een stad, een staat
tot stof zal alles wederkeren

een beetje ernst een halve dag
en een tapijtenweverij
met extra korting per toerist
als stof dat ik omschrijven mag

het bracht mij vast wat wijsheid bij
als ik de bus niet had gemist.

bert deben
Kuşadasi, Turkije, 12 september 2006

1ste prijs in de 2de Hillegomse poëziewedstrijd 2011

<http://bertdeben.blogspot.com>

'ON THE ROAD' MET JACK KEROUAC

door Chris Spatz

'De weg verbindt de stadsmens met de grote krachten der natuur. Onderweg, in de restaurants, de benzinstations en de voorsteden die hij passeert, knoopt hij vluchtige vriendschappen en liefdes aan. De weg, dat is het leven.' Jack Kerouac, *On the road*.

Seks, drugs, alcohol, jazz en sigaretten spatten in de road movie *On the road* van Walter Salles, gebaseerd op het gelijknamige boek van Jack Kerouac, van het scherm.

Tussen 2 en 22 april 1951 schrijft Jack de grotendeels autobiografische roman in 125 000 woorden en typt ze op een rol papier van 36,50 meter lang.

'Wanneer het papier uit de schrijfmachine rolde, leek het op een weg', noteert hij.

On the road is een mengeling van documentaire, dagboek en fictie. Het boek begint op het moment dat Sal Paradise, een jonge schrijver uit New York en Jacks alter ego, de ex-gevangene Dean Moriarty en zijn vrouw Marylou ontmoet. Vrijbuiters Dean, waar zijn vriend Neal Cassady model voor staat, zal zijn *compagnon de route* worden. Samen met het koppel en andere vrienden trekt hij de hort op, soms op zoek naar Deans vader. Ze dollen liftend of in gestolen auto's over Amerikaanse wegen en verblijven een korte of langere tijd op ontelbare plaatsen. Het immense land met zijn eindeloze wegen mag terecht zijn plaats opeisen tussen de protagonisten van dit verhaal. Wat ze meemaken, noteert Jack vanaf 1947 in tientallen *carnets de voyage* die zullen dienen als basis van *On the road*. Hij registreert, fantaseert en is kritisch. Het schrijven lijkt wel de enige constante in een bandeloos bestaan. In 1957 publiceert Viking het werk; drie jaar later brengt Gallimard in Frankrijk een herziene en ingekorte uitgave.

De avonturen van de rebelse Kerouac en zijn maten worden een bestseller, meer nog het wordt de bijbel van de beat generation van de jaren vijftig. Het werk staat symbool voor de generatie van na WO II die het ballonnetje van het mooie Amerikaanse huisgezin doorprijkt zoals het op het scherm van de opkomende televisie wordt voorgesteld: een vertekend beeld gelardeerd met een royale portie hypocrisie. De jongeren in het verhaal spuien hun kritische perceptie op de Amerikaanse maatschappij en zoeken, op weg

naar de volwassenheid, hun eigen identiteit. De in 1955 overleden James Dean belichaamt het in de film *Rebel without a cause*. Dat die jongeren zichzelf daarbij vernietigen, is hartverscheurend. Ze volgen roekeloos hun intuïtie en improviseren voortdurend. Ze zijn echter meer dan rebellen die voor hun plezier heisa schoppen, ze staan voor vrije geesten die zich ontwortelen, die doen wat velen zouden willen, maar er niet toe komen. Ze zijn de pioniers die zonder er zich wellicht bewust van te zijn het wereldbeeld van een hele maatschappij veranderen.

In 2001 wordt het originele manuscript bij Christie's verkocht voor 2,5 miljoen dollar. In 2007, ter gelegenheid van de 50-ste verjaardag van de eerste publicatie, besluit Viking, een nieuwe integrale versie uit te brengen onder de titel: *On the road, the original scroll*. Onlangs bracht De Bezige Bij een nieuwe Nederlandse versie uit onder de Engelse titel.

De weg van het boek naar de film

Francis Ford Coppola verwerft in 1968 de rechten van *On the Road*. Meerdere plannen voor verfilming worden afgeblazen. Zo'n 40 jaar later benadert hij regisseur Walter Salles en scenarist José Rivera en de productie gaat eindelijk van start. Bij de verfilming van Kerouacs verhaal heeft Salles de verbinding tussen realiteit en verbeelding gerespecteerd. Om te zien of hij vanuit zijn Latijns-Amerikaans perspectief wel echt de essentie van het verhaal heeft begrepen, draait hij eerst de documentaire *Looking for*

On the Road over zijn research voor de film. Hij reist in de sporen van Jack en interviewt de nog levende personen die deel uitmaken van zijn trektochten of omgeving.

De film vangt aan met een close-up van de stappen van een man op het asfalt en eindigt met een andere weg, die van de Scroll, het 36,50 meter lange manuscript dat uit Jacks typemachine rolt. De weg gaat verder, ook al is het soms onder een andere vorm. Hij brengt je ergens heen en tegelijk ga je ergens weg.

Alle personages in de roadmovie leven aan de rand van de maatschappij. Ze lezen onderweg *A la recherche du temps perdu* van Marcel Proust en zien dit als een legitimatie van hun houding. Gedrogeerd, dronken, oversekst, moeten geest en lichaam zich weren om te overleven. Voor Sal zijn de enige rustpunten de korte periodes dat hij terug verblijft bij zijn moeder (zijn vader is overleden), in het conservatieve en katholieke bastion dat hij steeds opnieuw ontvlucht. Ook de vrouwelijke personages komen in de film uit de verf, ze getuigen van meer zin voor verantwoordelijkheid dan de mannen. Kerouac volgt nogal de mannelijke kant van het verhaal dat hij vanuit het perspectief van Sal Paradise vertelt. Het moment dat Dean zijn vriend Sal in de steek laat, slaat in als een bom bij de toeschouwer die tot dan een zekere vorm van sympathie en begrip kan opbrengen voor de hartsvrienden. In het werkelijke leven ontmoeten Jack Kerouac en Neal Cassady elkaar een laatste keer in 1964. Zowel boek als film eindigen met deze laatste ontmoeting tussen Sal en Dean, het moment waarop hun levens zich definitief van elkaar verwijderen. De weg wordt gesplitst.

Tentoonstelling

Tot 19 augustus 2012 is de beroemde rol waarop Jack Kerouac in één adem zijn roman heeft getypt te zien in een vitrine van 9 meter in het Musée des lettres et manuscrits in Parijs.

De tentoonstelling geeft een overzicht van Kerouacs levenswandel; geboren in 1922 in Lowell, Massachusetts in een gezin dat deel uitmaakte van de Frans-Canadese gemeenschap.

'Ik heb geen moedertaal', schrijft hij. 'Eerst een Frans dialect, vanaf mijn 6 jaar Engels en daarna de taal van de poëten'.

Hij is sportief en bekomt in 1939-'40 een beurs voor Amerikaans voetbal waardoor hij in New York kan studeren. Maar de lokroep van de jazz en het reizen doen hem zijn studies opgeven. Hij monstert aan op een koopvaardijship.

Hij ontmoet Neal Cassady in 1946. De rusteloze trektochten door Amerika en later in Mexico vangen aan. In 1954 toont hij interesse

in het boeddhisme en schrijft een biografie over Siddhartha Gautama, getiteld *Wake Up*.

Twee jaar later ontdekt hij de waarde van het alleen zijn in de natuur, wordt een tijdje boswachter in Desolation Peak en vertaalt deze impressie in een novelle *Visions of Gerard*, waarvan de naam verwijst naar zijn oudere broer die op 7-jarige leeftijd overleed.

Wanneer in 1966 zijn moeder een hersenbloeding krijgt, gaat hij terug naar Lowell. Hij trouwt voor de derde keer. Neal sterft in 1968 in Mexico.

Jack maakt samen met zijn moeder en zijn vrouw dat jaar een reis door Europa, zijn laatste reis. Het jaar daarop sterft hij op 47-jarige leeftijd.

Boek: *On the Road* van Jack Kerouac, uitgeverij De Bezige Bij gebonden editie € 24,90 – verschenen in ULYSSES reeks, mooie, gebonden uitgaven van moderne klassiekers (2012).

Film: vanaf eind mei 2012 in de cinemazalen. Regie: Walter Salles, met Sam Riley, Garrett Hedlund, Kristen Stewart, Kirsten Dunst, Tom Sturridge, Viggo Mortensen, Amy Adams – 137 min.

Tentoonstelling: Musée des lettres et manuscrits te Parijs, 222 bd Saint-Germain, metro Rue du Bac. Open van di. tot zo. van 10.00-18.00 u; do. tot 20.00 u. Tot 19 augustus 2012.

Meer info over het museum: zie gids 100 X Parijs/Lannoo

Beleefd

door Bart Madou

2de Thomas Mannlezing

Ludo Abicht situeerde vooreerst de figuur van Thomas Mann in het Duitsland van zijn tijd om daarna te vertrekken vanuit De Toverberg, omdat hierin alle thema's van de eeuwwende (Verlichting, Romantiek, Revolutie, de ontwikkeling naar de Eerste Wereldoorlog) samenkomen.

Kwamen ook aan bod: Manns vroegere fascinatie voor Schopenhauer, zijn ironische kijk in De Toverberg op de beroepsverlichters (Settembrini, de man van september, de herfst van de moderniteit), zijn voorvoelen van de waarschijnlijk aanrukkende catastrofes (de explosieve jezuïet-anarchist-jood Naphta, hetzelfde type dat we in Eco's laatste roman aantreffen), de nutteloze Bildungsroman, nutteloos voor das Sorgenkind des Lebens dat toch heel

binnenkort aan de IJzer of de Marne gaat creperen, das neue Weib als variante op de klassieke hete poes (Madame Chauchat - sic), de demagoog Peeperkorn met zijn retorische gebaren, het verval van de goede zeden, waaronder de sublimatie van ons natuurlijk antisemitisme en nog veel meer.

Wat een Fundgrube en wat een demonstratie van onze onvermijdelijke mars naar de wereldoorlogen daarna!

Het werd een boeiende en rijke lezing.

De integrale tekst van de lezing vindt u eerder in dit nummer.

Literair salon „Over mensen en dingen die voorbij gaan“

Mooie voordracht, uit het hart gegrepen, over de ouderdom in de literatuur! Albert Dhont begon met ons te vertellen wat de aanleiding tot zijn lezing was geweest: een stukje uit Toverberg (de onze, niet die van Thomas Mann) geschreven door Els Vermeir over een oude vrouw. Hij putte ook uit zijn eigen ervaring als 'grijsaard' en zocht ook inspiratie voor zijn verhaal bij dichters en auteurs als Karel van de Woestijne, Muus Jacobse, Pieter Geert Buckinx, Louis Verbeeck, Simon Carmiggelt, Stijn Streuvels, Toon Hermans en zowaar Hermann Hesse en nog enkele anderen.

Met een sierlijke boog beschreef hij de levensloop van een mens, met een hoogtepunt (alhoewel!) rond 42 jaar, in elk geval een scharnierpunt waar ook kon gekozen worden voor de 'omvorming' in plaats van zich te laten meeslepen door de onverbiddelijke neergang. Het gehoor, dat voor het grootste deel bestond uit 42-plussers, kon nadien bij een fris wijntje nog wat napraten over deze smaakvolle en heel goed ontvangen lezing.

Deelname pARTcours 2012 op 5 & 6 mei

In de inkomsthal en in de gang konden de bezoekers kennis maken met recent werk van leden van Het Beleefde Genot.

Er was om te beginnen een 'gelaarsde' installatie van Bart Madou, gevolgd door een uitgebreide desserttafel van Carine Vankeirsbilck.

In de bloembakken kon de aandachtige kijker twee beeldengroepjes ontdekken van Balder Goethals.

Verder een zeefdruk van Rika Van Dycke, twee typische olieverfschilderijen van Herman De Leye, geflankeerd door een getekend drieluik en een landschap in olieverf van Dolf Naessens. Aan de overzijde twee recente werken van Wilfried Vanmoortel en tenslotte op het einde van de gang twee bijzondere aquarellen van Vera Cuvelier.

Ook in de thematentoonstelling 'Woord, muziek en beeld' was er werk te vinden van onze leden Herman De Leye, Rika Van Dycke, Bart Madou en Vera Cuvelier.

Uitstap Raveelmuseum Machelen

Een van de eerste warme lentedagen - een echte zomerdag trouwens - de afgesneden Leiearm in Machelen lag er zinderend bij.

Zo'n vijftientig dorstige stappers langs deze bloeiende, groeiende Leiearm, op weg naar een verdiend glas bier of wijn.

Maar toen was er al een heuse Raveelwandeling aan vooraf gegaan en vóór die wandeling een geleid bezoek aan het Raveelmuseum.

Een uitstekende gids, het mag gezegd! En zeer aandachtige toehoorders, dat mag evengoed gezegd.

Voor de meesten was het niet de eerste maal, maar een aange-naam weerzien met het exuberante kleurenpalet van de eeuwig jonge Roger Raveel.

In de oude pastorie was er ook een confrontatie tussen enkele abstracte werken van verschillende kunstenaars.

Literair salon Hermann Hesse

Mooie opkomst voor het verhaal over een bijzonder boeiend mens en kunstenaar: Hermann Hesse, de nachtegaal onder de kanariepietjes in de kooi van de Duitse huisbakkenheid, zoals zijn vriend Thomas Mann hem noemde.

In de eerste plaats een rusteloze zoeker naar zichzelf en zijn plaats in het hiernumaals, een zoektocht die hij mooi wist uit te schrijven in zijn sterk autobiografische romans en novellen zoals Peter Camenzind, Demian, De Steppenwolf, Narcis en Goldmund en vooral Het Kralenspel.

Zonder het zelf te willen werd hij tijdens de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw tot een cultfiguur, vooral bij veel jongeren van de hippiecultuur.

Te Beleven

door Bart Madou

Uitstap Mechelen

Rik Wouters is niet oud geworden: slechts 33 jaar. Toch wist hij in zijn korte leven een imposant oeuvre te scheppen. Het KMSKA (Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen) bezit een van de beste en grootste collecties werken van Rik Wouters.

Die collectie wordt samen met de verzameling Rik Wouters van de Stedelijke Musea Mechelen gepresenteerd in het Schepenhuis. De getoonde schilderijen en beelden zijn absolute hoogtepunten uit Wouters' carrière.

En wist je dat Mechelen een belangrijke politieke en economische rol speelde in de Bourgondische periode? Veel historische gebouwen getuigen hiervan. Hou je vast, want de lijst is lang: de Sint-Romboutskathedraal, de voormalige paleizen van Margareta van Oostenrijk en Margareta van York, het paleis van de Grote Raad, ... Dus treuzel niet en volg de gids door het 16e eeuwse Mechelen. Tijdens de historische stadswandeling wordt nu ook een kijkje genomen bij de pas ontdekte 14e-eeuwse muurschilderingen in de Sint-Janskerk. Een niet te missen ervaring!

Over de middag kunnen we proeven van een heerlijke Mechelse koekoek en een frisse Gouden Carolus!

Zaterdag 18 augustus 2012 – meer info op onze website

Met de H van Duitsland: Hannah Arendt

In de boeken van de Duits-joodse politiek filosofe Hannah Arendt (1906-1975) spelen de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog en het trachten te begrijpen hiervan een belangrijke rol. Op de uitdaging van het totalitarisme van haar tijd - nazisme en stalinisme - reageert Arendt met een politiek van verbondenheid met de wereld. Zij werd vooral bekend door haar geruchtmakend verslag van het Eichmann-proces, De banaliteit van het kwaad.

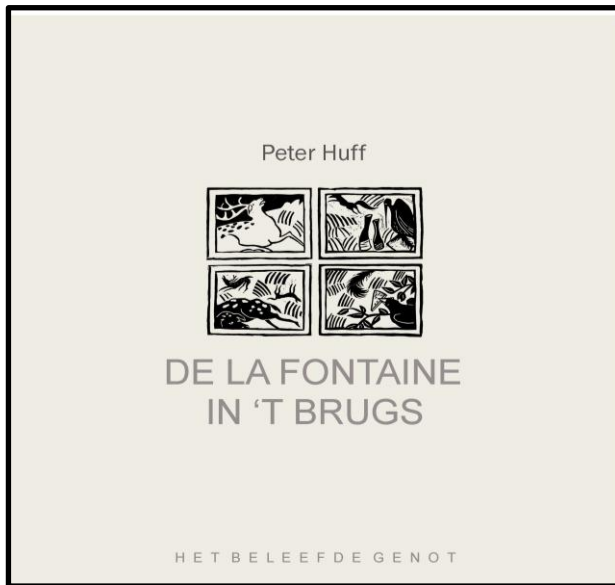
Maar Arendt is ook bekend om haar beschouwingen over het actieve leven: de driedeling arbeiden/werken/handelen.

Deze lezing wordt verzorgd door professor Dirk De Schutter, die werk van Arendt vertaald heeft en ook een aantal publicaties aan haar gewijd heeft.

Bibliotheek Zedelgem, zondag 23 september 2012 om 11 uur.

Uitstap Slijpe

Op zaterdag 8 september e.k. kunt u aanschuiven voor een geleid bezoek aan de pas gerestaureerde Sint-Niklaaskerk van Slijpe met de twee grote muurschilderingen van Arno Brys en Rika Van Dycke (zie interview met Arno Brys) Afspraak ter plaatse om 15 uur. Wie tegen 14.30 uur aan de oprit E40 te Loppem staat kan gebruik maken van een geïmproviseerde carpooling.

**26 fabels van Jean De La Fontaine
in het Brugs vertaald door
René VAN HOUTRYVE (pseud. Peter Huff)
Geïllustreerd met 26 lino's van Aimée MARY**

De voorstelling van het boek vindt plaats op 26 oktober om 20 uur
in het Hof van Watervliet te Brugge.

Een selectieve zelfbiografie van Z tot A

door Bart Madou

Voorwoord

Een project. Werkelijk een echt project, iets wat je voor je uitwerpt. Pro-iacere, naar voor werpen. Zesentwintig maal een kwartaal naar voor werpen, dat maakt dus samen zes jaar en iets. Gedurfd? Het zal wel zijn, wie op mijn leeftijd durft nog zes jaar in de toekomst kijken? Nogal wat mensen, ga je mij vertellen. Ja akkoord, maar zijn zij wel realistische mensen? Daar hoor ik niet bij. De Toverberg als kapstok, als stok achter de deur, als toverstok. Elk trimester een paar bladzijden. Om het u gemakkelijk te maken en mijzelf moeilijk en gemakkelijk: volgens de letters van het alfabet. Dat zijn er bij ons (ons?) zesentwintig, van A naar Z. Nee niet van A naar Z (ik beklaag de Z, de kans dat die er ooit komt is beduidend lager dan de kans dat de A er komt). Van Z naar A dan maar, XYZ van de muziek (maar Höweler rangschikt tot diep in zijn vijfendertigste of hoeveelste druk ook alles van A tot Z, dat is dus vals spelen). Of gewoon ergens middenin beginnen? Van M naar L, waarbij de A na de Z komt. Zou kunnen. Of gewoon willekeurig, alle letters door elkaar? Nee. Ordnung muss sein. Structuur! Toch een minimum daaraan. Nu, het wordt van Z naar A dus, van het einde naar het begin. Ooit schreef ik een verhaal – het is ook verwerkt in Marmerluchten – waarin een man zichzelf tegenkomt in omgekeerd chronologische volgorde: de vijftigjarige, dan de veertigjarige (midlife crisis!), de dertigjarige, de student van twintig, het knaapje van tien en de boreling. Zoiets dus. Van Z naar A van nu naar vroeger. Logica. Laten wij het zo houden. Wordt het dan een autobiografie? Euh, zo had ik het niet bedoeld nee, een autobiografie in schijfjes, van oud naar jong... er is anderzijds wel iets voor te zeggen. Een compromis dan maar ik weet het een lelijk woord, maar het zal zeker niet het laatste lelijke woord worden. Stop, geen geleuter meer, geen geheimdoenerij, ik verklaar mij nader: een aantal tamelijk wat autobiografische gelardeerde beschouwingen over wat voorbij is, wat ik meegemaakt heb, meegeleefd, meebeleefd, een aantal vooral jeugtherinneringen, met of zonder sentiment, de meeste met, maar zo heet het dan niet. Emotie is een woord dat misschien in de plaats zal komen. Met structuur dus, jawel. Naar verschijnen: elke drie maanden in de Toverberg, te beginnen met dit jubileumnummer 25 en eindigend met eveneens een nog groter jubileumnummer, het Vijftig-

ste! Nu dus aflevering één en met daarna nog 25 nummers te gaan: zesentwintig in totaal. Vijftig min vijftentwintig is natuurlijk geen zesentwintig, maar het heeft iets met niet al te hoge wiskunde te maken, dat er van Toverberg 25 tot en met Toverberg 50 welgeteld zesentwintig afleveringen gaan verschijnen (als je denkt, het heeft wellicht met die 'en met' te maken, dan ben je eraan, het heeft eerder met die Toverberg 25 te maken, deze dus.)

Houden wij er dan na 50 mee op? Wij, dat weet ik niet, ik in elk geval wel. Toverberg 50 wordt als het van mij afhangt ook het laatste nummer. Op 21 september 2018 ontvangt u dus het laatste nummer van de Toverberg, om te weten dat dit op 21 september 2018 is, heb je al iets hogere wiskunde nodig dan hierboven, maar geloof me, het klopt.

Herfst 2018, het laatste en dus een historisch nummer van de Toverberg. Tenzij.

Tenzij het noodlot in één of andere vorm vroeger toeslaat: a) U kunt intussen verdwenen zijn (maar dan gaat Toverberg, met permissie, gewoon door, eventueel met een in memoriam), b) ik intussen verdwenen ben (over de Toverberg zeg ik hier niets) c) de wereld verdwenen is – ik wil niet aan doemdenken doen, maar ik zou bij God niet weten welke van de drie opties de meest waarschijnlijke is. Of d)! de Toverberg verschijnt na 2018 gewoon verder (maar dan zonder mij, erewoord!).

Het kan nog alle kanten uit, maar het indelen in zesentwintig afleveringen is niet het enige criterium dat structuur moet aanbrenge(n), er zal ook een duidelijk patroon in te bespeuren zijn.

In elke aflevering staat er één woord centraal, een woord dat mij ooit (lang of kort geleden, maakt niet uit) dierbaar was of in elk geval sterk aangegrepen heeft, niet het woord als dusdanig, dat is tenslotte maar verpakking (die evenwel ook mooi kan zijn), maar het ding zelf waarvan het woord de naam is. Van Z tot A. We beginnen met een Z-woord en eindigen op 21 september 2018 met een A-woord. Een dingwoord dus, geen mensen (of dieren) al zou dat wel kunnen. Nu, om die mensen toch niet helemaal in de kou te laten staan (want mensen die mij dierbaar waren of aangegrepen hebben, respectievelijk zijn of aangrijpen, heb ik ook wel gekend, respectievelijk ken ik). Maar ook telkens een persoonsnaam, pardon drie persoonsnamen, en inderdaad, ook van Z tot A. Ik verklaar mij nader. Ik noem telkens de naam van een schrijver (ja ook dichters en sommige filosofen horen hierbij), de naam van een componist (een 'toon'dichter) en de naam van een beeldend kunstenaar. Historische figuren (de meesten blijken inderdaad al decennia of zelfs eeuwen gestorven te zijn) volgens het omgekeerde alfabetprincipe – na de eerste aflevering gaat u wel mee zijn met

het opzet. Bij elk van hen een korte verantwoording, waarom hij of zij en geen andere met dezelfde letter – wat dus vaak tot zware dilemma's aanleiding zal geven: Mahler of Mozart? U gaat merken, het zal geen van beide zijn, want ja, het criterium voor de keuze is niet de mate van beroemdheid, maar eerder hun effect in mijn eigen levensgeschiedenis. Om het nog wat boeiender of complexer te maken – het hangt ervan af hoe u het bekijkt – bespreek ik nog (heel summier, beloofd) een plaatsnaam, een locatie die mij in het verleden dierbaar was of aangegrepen heeft. Eveneens volgens de in deze aflevering geldende letter.

Nog één opmerking, dan hebt u alle ingrediënten van mijn 'project' begrepen: ik ga aan het einde van het woord, de plaats, de componist, de musicus en de kunstenaar pro memorie ook de namen van de afgevallenen toevoegen (wat niet hetzelfde is als afvalligen, maar dat weet u evengoed). Zo bij de M bijvoorbeeld Mahler, Mozart en Monteverdi. Deze evenwel zonder commentaar.

Goed, ik ben er klaar voor, nu nog een overkoepelende titel. Ik noem het: van Zen naar Art Nouveau (waarmee u dus al het A-woord van september 2018 kent, maar pas op, dingen kunnen veranderen, zo kan ik nog het A-woord van mijn leven ontdekken in de komende zes jaar, ik zeg maar iets) of kort en krachtig: Z/A. Ondertitel... niet een Autobiografie of iets in die aard, het feit alleen al dat autobiografie met A begint en ik met de Z... Nee, ondertitel: een zelfbiografie, of iets duidelijker: een selectieve zelfbiografie.

ZEN

Dat ik met Zen zou hebben gedweept is een schromelijke overdrijving. Dat Zen-boeddhisme, net als het Boeddhisme zonder Zen, mij ooit gefascineerd heeft, dat staat al dichter bij de waarheid. Neem aan: ik was gefascineerd door het onbekende, wat mij als redelijk wezen niet zo bijster verstandig lijkt, ik bedoel door iets gefascineerd geraken enkel en alleen omdat het onbekend is. Let wel: verwissel niet verwondering met fascinatie voor het onbekende, ik waarschuw u maar. Wanneer had ik die microbe voor het eerst te pakken? Eerste kandidatuur in Leuven, in 1969 moet dat geweest zijn. Ik zat toen bij mijn (veel oudere, toen nog niet oude) zus op kot, beneden aan de Keizersberg. Mijn zus bezat een voor mij behoorlijk interessante bibliotheek en daarin vond ik tijdens één van mijn speurtochten tussen twee cursussen in (eigenlijk waren het eerder de cursussen die tussen twee speurtochten in lagen) twee boekjes: een zwart en een paars. Ja, ik benoem ze

met kleuren omdat ik immers van één de titel niet meer weet. Die van het zwarte boekje. Veel kans dat het gewoon Zen-boeddhisme heette. Dit was wel het beste van de twee, het meest wetenschappelijke zeg maar. Tja, de docenten Oosterse filosofie of Oosterse religies zullen wel wat gniffelen wellicht, maar ik neem aan dat dit soort mensen niet onder de lezers van mijn stukje te vinden is. Het andere boekje, het paarse, ligt hier naast mij – de kans dat het er niet lag en nooit meer zou liggen was veel groter, maar soms is puur geluk je deel, van het zwarte boekje weet ik zo goed als zeker dat ik het weer aan de rechtmatige eigenares gerestitueerd heb, wat dus niet van het paarse gezegd kan worden... Zen, wijsheid en leegheid, heet het. Ondertitel: een dialoog met Daisetz Suzuki. De auteur is zeker geen onbekende: Thomas Merton *'die als moderne meester van het geestelijk levende de geschiedenis ingaat'*. Uit de tekst op de achterflap - voor meer over de man, zie Google or the like. Uitgegeven bij Patmos, dat zegt al veel. Misschien de oorspronkelijke titel ook, iets poëtischer, maar minder beduidend, meer zen in zekere zin: Zen and the Birds of Appetite. Er staan wel prachtige zinnen in. Neem nu *'Zonder de zang van een vogel is het gebergte nog stiller'*. Voor ons verstedelijkte laaglanders, wellicht iets te hoog gegrepen, maar geef toe een pracht van een thema om over te mediteren. Of het volgende: *'De Leegheid is niet maar gewoon leegheid of passiviteit of Onschuld. Ze is en tegelijkertijd is ze niet. Het is het Zijn, het is het Worden. Het is de Kennis en de Onschuld. De Kennis om het goede te doen en het kwade te laten is niet voldoende. Ze moet uit de Onschuld voort-spruiten, waar de Onschuld Kennis is en de Kennis Onschuld'*. Let op de hoofdletters. Een fraai staaltje van Zen-logica (voor velen Zen-nonsens, ik stuur ze graag naar het gebergte met of zonder Vogelgevang).

En inderdaad één van de leukte elementen van Zen vind ik nu juist die zogenaamde koans, typische anekdotes, vaak paradoxale uitspraken. U kent allemaal de fameuze droom van Zhuang Zi, die droomde dat hij een vlinder was. Of was het nu een vlinder die droomde dat hij Zhuang Zi was? En wat denkt u van de vraag naar het geluid van één klappende hand?

Nu lang heeft mijn bevlogenheid met Zen niet geduurd. Het academiejaar erop heb ik mijn vrouw ontmoet en dat was dus helemaal niet Zen. De vrouw is gebleven, Zen niet, de nostalgie ernaar dan weer enigszins aangewakkerd.

Laat ik evenwel eindigen met deze prachtige zenspreuk: voordat ik het zen had begrepen waren de bergen slechts bergen en de rivieren slechts rivieren.

Alleen de westerling Fernando Pessoa acht ik in staat met zo'n regel voor de dag te komen.

Kwamen ook in aanmerking als Z-woord: Ziggoerat, Zodiac, Zaire, Zielsverwant

Zweig, Stefan (1881-1942)

Stefan Zweig heb ik leren kennen voor ik hem leerde kennen. Het klinkt een beetje als een Zen-zin, maar eigenlijk is het niet moeilijk te begrijpen. Ik kende Zweig of beter een boekje van hem (neem dat erg letterlijk, het was nauwelijks 12 bladzijden lang, kaft en een paar wit-bladzijden inbegrepen). Dat boekje is uit de tijd dat ik nog 'klein' was – lagere school bedoel ik dan. Ik heb het toen ook gelezen, meer dan eens trouwens, het is mij blijven intrigeren. Het was het Wereldbibliotheekgeschenk van 1952 en heette 'De legende van de derde duif'. Geschreven in 1916 (dat ben ik pas onlangs te weten gekomen) door ene Stefan Zweig dus. Het is het wat onrustbarende verhaal van de derde duif die Noë uit zijn ark had laten wegvliegen en die niet meer terugkwam (ook niet met een olijftakje, dat was het werk van de tweede duif). Hieruit besloot de aartsvader dat het water wel verdwenen moest zijn en dat hij dus met zijn dubbele fauna de ark kon verlaten. Maar wat is er van die derde duif terecht gekomen? Dat vertelt het verhaal nu juist. De duif vond een behaaglijk plekje in het struikgewas, nestelde zich daar en dacht daar de rest van zijn leven door te brengen. Maar o wee, op zekere dag stond heel de wereld in brand, en moest het duifje zijn schuilplaats verlaten en opvliegen, maar overal was er vuur en nergens kon het neerstrijken, en dodelijk vermoeid fladdert het diertje nu nog rond op zoek naar een plaats om uit te rusten, maar overal is er vuur, zijn er vlammen. *'Als eens de wateren, zo overstroomde nu het vuur de wereld Waarheen zij ook vloog, overal waren deze bliksemschichten, dit gebulder, door mensen ontketend – overal oorlog!'* Nergens vrede dus.

Pas veel later heb ik beseft dat de auteur van Die Welt von Gestern, met zijn ongenadige, rake en rakende chirurgische analyse van de burgerlijke maatschappij in Wenen begin XX^{ste} eeuw en de ondergang van het Avondland in het interbellum, dezelfde was als die van de Legende van de derde duif.

Kwam niet echt in aanmerking: Zola

Zemlinsky (1871-1942)

Een tijd- en land- en Z-genoot van de schrijver Zweig was de componist Alexander von Zemlinsky. Hij is weliswaar tien jaar eerder geboren, in 1871, maar in hetzelfde jaar als Zweig gestorven, niet door zelfdoding, maar aan een natuurlijke dood, zoals dat dan heet. Zemlinsky buiten het muziekleven nog het best gekend als onverbeterlijke sloddervos, steevast rouwranden aan de vingers maar een uitstekend pianist, onder meer leraar van de jonge (en bloedmoosie, het mag gezegd) Alma Schindler, nadien mevrouw Mahler, mevrouw Gropius, mevrouw Werfel. En het past bij de smeüige levensgeschiedenis van Alma dat het allicht niet bij het lesgeven is gebleven, maar zoiets beweert men eveneens van Gustav Klimt en Alma Mahler. Nu, eigenlijk heb ik Zemlinsky helemaal niet hiervoor gekozen, maar wel voor één bepaalde compositie, een lied uit een cyclus bekend onder de naam *Sechs Gesänge für mittlere Stimme und Orchester op. 13 nach Texten von Maurice Maeterlinck*. Ik heb het hier dan meer bepaald over het eerste lied: *Die drei Schwestern (sehr mäßig bewegt)*, de drie zusters. En wat is er zo speciaal aan die zussen? Wel, ze willen samen sterven en de profondeur waarmee Zemlinsky die doodswens weet uit te beelden is zo gelaten, zo terneerdrakkend dat je haast vergeet dat noch het woud, noch de zee, noch de stad aan hun wens willen voldoen. Het woud schenkt hun in plaats de toekomst, de zee het verleden en de stad tenslotte het heden, meer zelfs *'Und die Stadt tut auf die Tore, und mit heißen Liebesküssen ließ die Gegenwart sie wissen'* of zoals Maeterlinck zelf zijn gedicht besloot: *'Et la ville, s'ouvrant à l'instant les couvert de baisers ardents, qui leur montèrent leur présent'*.

Laten wij het maar bij het heden houden.

Kwamen ook in aanmerking: Zorn, Zwierkowski (lang getwijfeld)

Zurbaran (1598-1664)

Francesco de Zurbarán om precies te zijn. Spaans kunstschilder uit de eerste helft van de 17de eeuw. Soms de Spaanse Caravaggio genoemd (als je zijn schilderijen ziet, zou u dit heel goed moeten begrijpen). Als hofschilder van Filips IV heeft hij het ver geschopt. Zijn bekendste schilderij is niet zozeer een schilderij dan wel een detail uit een schilderij dat zelf *'De aanbidding van de herders heet'*. Rechts onderaan zie je daar immers een vertederend lammetje met vastgebonden pootjes liggen. Als je dit lammetje met

eigen ogen zou willen bekijken dan moet je wel tot in het Musée des Beaux-Arts in Grenoble reizen om het te zien.

Het schilderij dat mij evenwel vertederd heeft is een werk dat zich in de Hermitage van Sint-Petersburg bevindt: 'De kindsheid van de heilige maagd'. Vertederend, het valt mij op dat het niet de eerste maal is dat ik dit woord gebruik, terecht, tederheid, tendresse is een rode draadwoord – en niet alleen een woord – in mijn leven en dus in mijn zelfbiografie. Ja zeker vertederend, maar je merkt er ook de hand

van een groot kunstenaar in, let op de plooien in het doek dat het meisje Maria op haar schoot heeft. Het schilderen van witte geplooidde stoffen, het was zowat zijn handelsmerk. Voor de volledigheid: verwar dit schilderij niet met een ander (m.i. minder geslaagd) werkje van Zurbaran met bijna dezelfde titel en onderwerp: 'De jonge maagd Maria in gebed', te vinden in het Metropolitan Museum of Art in New-York.

Geen andere beeldende Z-kunstenaars kwamen in aanmerking.

Zeebrugge

Misschien wel de meest prozaïsche plaats in onze provincie. Waarom dan Zeebrugge? Zoals in de inleiding gesteld gaat het hier niet om de mooiste, de beroemdste naam, maar wel om de naam die mij het meest aangesproken, waarmee ik de meest persoonlijke ervaring heb gehad. Nu zou je natuurlijk denken: Zedelgem (ik woon er intussen al meer dan 30 jaar) of Zaïre (twee jaar die mijn leven veranderd hebben speelden zich daar af). Neen, Zeebrugge en dan in de eerste plaats voor dit voorvoegsel: zee. In Zeebrugge

heb ik voor het eerst de zee écht ontdekt, gevoeld, of beter de oneindigheid, de weidsheid, het ademloze van de zee. Op een zomerse nacht (of was het een late avond?), lang geleden (in hoe verre de fantasie hier mijn herinnering bepaalt durf ik niet te zeggen, veel vermoed ik) stond, nee liep ik over het strand van Zeebrugge, het was eb en de zee was heel, maar dan ook heel ver van de kust verwijderd. Ik liep blootsvoets in de achtergebleven plassen langs de waterlijn. De maan duizend maal weerspiegeld in de lichtjes vibrerende golven en de stille plassen. Geen aardeling te bespeuren en nauwelijks kon ik de contouren van het land nog bevroeden. Voor mij, ja midden rondom mij voelde ik, de oneindigheid van het oneindige. Een huiverende ervaring die mij opeens beangstigde, ik weet nog de stilte van het duizendvoudige ruisen wou ik eerst wat verstoren door iets te roepen of een melodie te zingen of te neuriën, maar ik durfde niet uit angst dat de zee mij plots zou omsluiten, dat ik in dit kosmische zwart gat zou verdwijnen, en zo heb ik zelf die betovering moeten doorbreken, mij pletsend weer een weg gebaand over het ellendig lange strand tot aan de dijk, en daar was ik dan weer: in Zeebrugge.

Kwamen ook in aanmerking: Zedelgem en Zaire, maar ook Zaragoza.

Volgende aflevering: Y

Het favoriete boek

Bea Vanhaecke en Verona dalen de heuvel af.

Na de vraag van Bart om een bijdrage te leveren aan deze rubriek blader ik in mijn agenda van vorig jaar. Meestal staan de lege blaadjes van mijn gratis gekregen bankagendaatje volgekrabbeld met mooie aangrijpende citaten. In het jaar 2011 enkel dit:

'Zij was alleen en zou het blijven. Want alleen alleen herinnert een mens de mens gepast aan twee.' Deze zin noteerde ik uit het boek van Dimitri Verhulst: *Mevrouw Verona daalt de heuvel af.*

Heb ik in dit jaar 2011 maar één boek gelezen of was er maar één citaat dat ik de moeite waard vond om te noteren? Ging het alleen om deze zin of was er meer wat mij trof in dit boek. Ik tast mijn geheugen af...

Misschien een andere agenda?

Ik blader in mijn agenda van 2012 en vind het volgende citaat:

*'Was dat niet de essentie van het boek? Dat vrouwen zouden beseffen : we zijn gewoon mensen. Er is niet zoveel dat ons van elkaar scheidt. Lang niet zoveel als ik dacht...
Ik weet vrij zeker dat niemand van mijn familie dat ooit aan D. heeft gevraagd hoe het voelde om zwart te zijn in Mississippi en voor een blank gezin te werken. Het kwam niet bij ons op. Het was de praktijk van alledag. Niemand voelde zich geroepen om dat maar es te gaan onderzoeken. Kathryn Stockett in Een Keukenmeidenroman. (zie ook Toverberg 21 p. 60)*

Dit boek heeft me echt boeoid. Anders dan de titel doet vermoeden. Het boek leest als een trein , grijpt je bij de keel en voert je mee naar de keukens en de huizen van de blanke vrouwen met hun zwarte keukenmeiden die wel goed genoeg zijn om voor de kinderen te zorgen met heel veel toewijding maar het verbod krijgen om hetzelfde sanitair te gebruiken. En dan vrouwen die opstaan. Van beide kanten. Een vrouw die schrijft en de keukenmeiden die vertellen. Gevaarlijk. Niet alleen vrouwen die lezen zijn gevaarlijk! Zwarte vrouwen die vertellen wat het betekent om dag na dag te werken, de kinderen op te voeden en lief te hebben, te moeten zwijgen, niet mee te tellen. Ik denk hier aan het gedicht dat ik met mijn leerlingen las in het kader van een les rond de National Domestic Workers Movement. *'Ze probeert het huishou-*

den tot een hemel te maken door toewijding en in ruil daarvoor kookt ze in een ketel stroop' (huismeid- Aswini Kumar Mishra)

En de vrouw die schrijft. Ook gevaarlijk; al is zij blank en van goede huize. Riskant. Je stapt aan beide kanten in het verhaal en beleeft het van binnenuit.

Dit boek dan maar.

Op naar de bib. Uitgeleend!

En mevrouw Verona? Nog in de rekken. Dubbel zelfs. Dus: deze keuze.

Nu Dimitri Verhulst weer in de running is voor de Gouden Uil met 'Monoloog van iemand die het gewoon werd tegen zichzelf te praten' neem ik dit vroegere werk weer ter hand. Het is een klein boekje, eigenlijk eerder een novelle.

Het speelt zich af in een klein dorpje Oucwègne waar mevrouw Verona na de dood van haar man Mijnheer Pottenbakker alleen achterblijft in een groot huis op de heuvel; daar woonden ze samen, een beetje als buitenstaanders. Zij als muzikante, hij als componist. *'Een sprong in het duister zou het worden. 'Hier zou ik kunnen sterven' zei ze, en Meneer Pottenbakker stak een sigaret op voor dat raam, liet zijn blik rusten op een myriade eeuwenoude bomen met basten die hem nog onbekende insecten een winterwoning boden. 'Ik zou het denken', had hij geantwoord. 'Hier kun je sterven, en hier kun je ongelukkig zijn. We zouden gek zijn dit huis niet te nemen.'*

Zijn denkwijze mag dan als eigenaardig worden beschouwd, er valt in ieder geval iets uit op te steken. Wie een huis koopt voor het leven en gelukkig is, moet erop bedacht zijn dat vroeg of laat toch ook het ongeluk de kop opsteekt. In de vorm van ziekte, van ouderdom, om het even. Dus zeker, de vraag die men zich bij de aankoop van een huis moet stellen is: 'kan ik hier tevens ongelukkig zijn?' en hij meende wel dat dit landschap zijn melancholische buien beter kon opvangen dan welk ander landschap ook. Zij werden zeldzamer, die buien, misschien omdat ze beter pasten bij een zekere jeugdigheid die hij stilaan niet meer bezat, maar hij hield er toch maar rekening mee. Een sprong in het duister, om te mogen vallen in het licht. "We kopen het!", en ze vreeën de lege kamer vol holle klanken, waarna ze de kreuken uit hun kleren streken en naar de notaris reden. Er verscheen een glimlach op het gelaat van Mevrouw Verona toen ze hieraan terugdacht. Een boogje van dunne lippen, een haakje dat een lange, mooie zin afsloot. De herinnering aan geluk die, in een weemoedige toonaard, ook geluk mocht zijn. (p 20-21)

Na 20 jaar besluit mevrouw Verona, die nooit een nieuwe liefde in haar leven heeft toegelaten, de heuvel nog één maal af te dalen. Wetende dat ze fysiek niet meer in staat is deze terug op te klimmen.

De tocht brengt de herinneringen boven aan de belevenissen in het dorp, aan het leven met haar grote liefde. Ontroerend is hoe de hond haar volgt en haar trouw blijft tot in de dood. Staat dit symbool voor de liefde tussen deze twee mensen die over de dood heen nog verder gaat? Voor hij bewust uit het leven stapte, zorgde hij nog voor een karrenvracht brandhout waar ze zich letterlijk aan kon warmen. Nu de laatste blok nog brandende is besluit ze dat het tijd is om hem te volgen. 'Voor het symbool, een zinloosheid die men tegenover een andere zinloosheid stelt, doch schoner is' (p33)

Deze korte novelle is bijwijlen zeer humoristisch, op het ongeloofwaardige af (een Blonde d'Aquitaine, ja ja, een koe van het zuiverste vleesras, wordt burgemeester van Oucwègne). Het leven van de dorpelingen wordt kleurrijk beschreven. (Het deed me soms terugdenken aan een klein dorpje diep in de Ardèche waar we es een paasvakantie doorbrachten en het leven ook op zo'n manier kon verlopen. Hierbij heb ik vooral het kleine kruidenierswinkeltje in gedachten. De bazin krabbelde met een klein potloodje een nieuwe prijs op de producten als je daar als 'buitenstaander' iets kocht.)

De vele vrijgezellen bleven er wonen, aan de oevers van de Gemontfoux, er waren wel geen vrouwen maar er waren nog strofen te zingen en er was nog bier. En Mevrouw Verona was verweduwd en toch hier gebleven. (p 46)

En zij die bleven, nu nog negenendertig in getal, wel, zij bleven. Met hun pétanqueballen en flessen anijs onder de plataan, en hun liedjes van Aznavour die steeds meer begonnen te klinken als een aftelrijm. (p 84-85)

Je kan je levendig het dorpsleven voor ogen halen. Hoe de vrijgezellen ijveren voor haar gunsten, hoe het dorp meeleeft en mee rouwt. Als Mevrouw Verona de boom laat omhakken waaraan haar man zich verhing hopen ze dat er een plaats vrijkomt. *'Doch die boom, hij zou terugkeren als cello, dat kregen ze gauw te horen van Charlo. Er was geen minnaar die hun pad zou effenen, geen aandenken dat verdwijnen moest.'* (p 93)

Maar zo vlug geven ze niet op. Er zijn zoveel klusjes op te knappen in haar huis. *Telkens dapper in hun voornemens zonk de moed*

hun in de schoenen wanneer ze dan uiteindelijk in dat huis waren, want weinig wisten zij van de liefde, doch voldoende om hier te zien dat Mevrouw Verona er nog steeds de intresten van inde;’(p 97)

En als de cello komt: een lelijk gedrocht. Ze laat hem weken in een hoek van de kamer staan, een dood meubel... Tot ze erop begint te spelen. Lelijk, maar ze speelde. Fauré. En ze sluit haar ogen en hoort de piano die Mijnheer Pottenbakker met haar zou hebben gespeeld. ... *Een samenspel dat er geen was, een duet met de afwezigheid. Praten met het onbestaande, wat misschien de enige juiste definitie van heel diep bidden is.*’ (p105)

En zo zit zij op die bewuste middag, op haar bankje in de vallei. Ze is de heuvel afgedaald, wetende dat ze op eigen kracht niet meer terugkan. *‘De laatste ogenblikken van een leven’, en zij hoefde het zichzelf niet op te leggen om ook daarin aan haar geliefde te denken. Nog even en dat Niets zou haar omarmen, maar dan met armen die ook de zijne mochten zijn.* (p 110)

Door het boekje te herlezen wist ik het weer. Er heeft mij meer geraakt dan dit citaat. Het doet me glimlachen. Het helpt me te herinneren. ***De herinnering aan geluk die, in een weemoedige toonaard, ook geluk mocht zijn.*** (5 mei 2012)

“Horen, zien en schrijven”

“Politieke passiviteit, apathie en moeheid vormen een veel grotere bedreiging voor de democratie dan de mobilisering van sterke nationalistische of racistische sentimenten”

Frank Furedi (°1948)

U bent welkom in één van onze agentschappen :

St-Andries Centrum	050/40.61.10	Sint-Kruis	050/36.69.60
St-Andries Smedenpoort	050/45.68.80	Beernem	050/79.96.60
Zedelgem Loppem	050/25.03.30	Sijsele Oedelem	050/36.68.60
Sint-Michiels	050/40.66.30	St-Andries Expressweg	050/38.65.06

www.dexiabrugsmeland.be

WAARDEBON

Deze bon geeft recht
op:

korting

€ 2,00

Bij aankoop vanaf € 15,00.
Geldig tot 31/12/2012.
Niet cumuleerbaar.
(het beleefde genot)

Algemene boekhandel

Jeukiboek

Groenestraat 9

8210 ZEDELGEM

Info

www.jeukiboek.be

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING